

פרק חמישי

העולם הנוצרי לא הפקיר את התנ"ך, אבל את היהודים, יוצרי התנ"ך, הפקיר

א. שריפת הספרים ושריפת היהודים

המלחמה ברוח היהדות והמלחמה ביהודים, נושאים של רוח היהדות, היו לנאצים מלחמה אחת. בפרסום הרשמי הראשון לביסוסה של האידיאולוגיה הנאצית, „מהותה, יסודותיה ומטרותיה של המפלגה הנאציונאל-סוציאליסטית הגרמנית“, לאלפרד רוננברג שהופיע בשנת 1923, הוצבה כאחת השאיפות היסודיות של הנאציות מטרה כפולה: חיסול היהודי וחיסול הרוח היהודית. אחרי הסברת תכנית המפלגה הנאצית מודיע האידיאולוג שלה כי „אין להגשים כל זאת, כל עוד לא תינטל השפעתו ההרסנית של אותו חידק המרעיל את דמנו ואת נשמתנו: של היהודי על הרוח היהודית השופעת ממנו“¹.

ובמלחמה כפולה זו בחרה הנאציות אמצעי קיצוני ומוחלט — חיסול על-ידי ביעור, על-ידי שריפה על המוקד. עם ראשית עלייתם של הנאצים לשלטון בגרמניה, בשנת 1933, נאספו על המדורות, תוך חגיגות פומביות בברלין הבירה ובכל יתר ערי גרמניה, כל הספרים, אשר דבקה בהם „הרוח היהודית“ לכל גילוייה וביטוייה, ועם השתלטותה של הנאציות על יבשת אירופה כולה, בשנת 43—1942, הועלו על המוקד בטרבלניקה, במאידאנק, באושווינצ'ים וביתר מרכזי-ההשמדה מיליוני בני הגזע היהודי, אשר גופותיהם הם מקום משכנה של רוח היהדות.

הנאציות היתה עקיבה במלחמתה עד לקצה הגבול. תחילה דנה לשריפה ואספה על מדורות-אש את פרי הרוח היהודי, את כל אשר יש בו משום מוסר אנושי ומשום שאיפה אנושית נעלה. ביום 10 במאי 1933, בטבורה

¹ Rosenberg: Wesen, Grundsätze und Ziele der National sozialistischen Deutschen Arbeiterpartei; München, 1923, 10 עמ'

של בירת גרמניה, על הככר של האופירה הברלינית, מול בנייני האוניברסיטה, ניצח המיניסטר הגרמני, גבלס, על „הפעולה הסמלית” של שריפת עשרות אלפים ספרים של מחברים יהודים וגם של מחברים לא־יהודים, אשר דבקה בהם הרוח היהודית. מאותו יום ואילך התנהל מסע־ההשמד הנאצי ביצירי רוחה של היהדות, ושלב אחרי שלב, עלה והגיע עד לנקודת המטרה הנכספת, עד לחיסול היהדות בשרשה ובמקורה, עד לחיסול היהודים באשר הם. לנאציות, שיצאה להשתלט על העולם שליטה מלאה, גם שליטה מדינית וגם שליטה רוחנית, היו איפוא שתי מלחמות אלה, המלחמה ביהדות (ואף ב„נצרות המיוהדת”) והמלחמה ביהודים אחוזות זו בזו כשלהבת בפתילה.

ואולם יריבה של הנאציות, העולם הנוצרי הגדול והעצום, אשר שמע באזניו את הדרישה: „הסתלקו אחת ולתמיד מן התנ”ך, ותשתחררו מריבונותו של הרוח היהודי” — העולם הנוצרי פילג את המלחמה, האחת במהותה, לשתיים: את ספר התנ”ך, פרי הרוח היהודית, לא הניח מידי ו לא הפקיר, ואולם את היהודים, את עם התנ”ך, עזב בשדה המערכה האכזרית לבדו והפקירו.

ב. התנ”ך כסמל המלחמה בנאציות

ספר התנ”ך הוא בן־לויה נאמן לאדם בימי שלום ובימי מלחמה, בכנסיה ובבית־הספר, ביבשה ובים, במערב העולם ובמזרחו, בבקת האיכר ובחדר המלומד, בעתות צער ותוגה ובעתות חדוה והתרוממות. שנה שנה מפרסמות החברות להפצת כתבי־הקודש, ובראשן החברות באימפריה הבריטית ובארצות־הברית של אמריקה, דו”חות על פעולותיהן המסועפות בתבל כולה. טבלאות מפורטות מראות, כי התנ”ך הוא הספר הנפוץ והנקרא ביותר בעולם עד היום, ועד היום נכנסת כל שפת אנוש לאוצר־הלשונות הכללי עם תרגום התנ”ך. לפי הסטאטיסטיקה האחרונה תורגם התנ”ך, או חלקים ממנו, ובמיוחד ספר תהילים, ל־1051 לשון ודיאליקט². ויש דיאליקטים שהתנ”ך, ובעיקר תרגום התהילים, הוא הספר היחידי שהופיע בהם בדפוס³.

² אלגעמייןע יידישע ענציקלאָפּעדיע, באַנד 5; ניו־יורק, 1944, ע’ 385.

³ עמ’ 1024 Die Religion in Geschichte und Gegenwart, B. I.

הסטאטיסטיקה העלתה עוד, כי תרגום מלא של התנ"ך הופיע ב־146 שפות; ומלבד התרגומים שנעשו על־ידי הנוצרים, יש עוד בכל השפות הפופולריות תרגומים מיוחדים שנעשו ע"י יהודים בשכיל יהודים⁴. הדין־ושבון של החברה האמריקאית להפצת כתבי־הקודש משנת 1941 קובע, כי בשנת 1940 הפיצו שתי החברות האנגלו־ספסיות (מלבד מפצים אחרים, הוצאות פרטיות וכדומה) עד כדי 25 מיליון טפסים של כתבי־הקודש, התנ"ך וחלקים ממנו (וזאת לדעת, כי עקרון החברות הוא לא לתת אף טופס אחד מפרסומיהן חינם, אלא למכור במחיר מוזל)⁵. החברה הבריטית הפיצה בשנת 1939 — 1940 — 1,004,521 ספרי התנ"ך, 1,560,731 ספרי הברית החדשה, ויותר מ־9 מיליון ספרים בודדים⁶.

ועצמת השפעתו של התנ"ך חורגת ממסגרתה של הנצרות. מתוך הסטאטיסטיקה של הפצת התנ"ך וספריו הבודדים בין עמי המזרח הלא־נוצריים מתגלה כוח־המשיכה העצום של ספר־הספרים לחלקיו. אצל עמי האיסלאם נפוצים במיוחד ספר בראשית, ספר משלי וספר קהלת. ואילו אצל עמי הבודהיזם מקובלים מאוד ספר איוב ואף ספר תהילים. העולם הנוצרי לא נשמע איפוא לדרישת הנאציות, לא ויתר על התנ"ך היהודי ולא הסתלק ממנו. יתר־על־כן, בשעה שהעולם הנוצרי והעולם הנאורי כולו נזעקו להתגונן מפני השטפון הנאצי, שהציף בזעפו את יבשת־אירופה, ועמד לסחוף את האנושות כולה — כמעט הורם התנ"ך לנס־המלחמה.

אחד מראשי מארגניה של מלחמת ההתגוננות מפני השטפון הנאצי, רוזוולט, נשיא ארצות־הברית, קרא לה למלחמה זו — מלחמת התנ"ך ב"מין קאמפף" של היטלר. ביום 27 באוקטובר, שנת 1941, עת אמריקה שמרה עוד באופן רשמי על נייטראליותה, שידר נשיא ארצות־הברית נאום לעם האמריקני, בו תיאר מסמך חשאי גרמני, שהגיע לידו, והצהיר: "יש כאן תכנית לבטל את תקפן של כל הדתות הקיימות — הפרוטסטנטית, הקתולית, המוחמדנית, דת הינדו, בודה והיהדות — כאחת. גרמניה תחרים את רכושן

⁴ עמ' 556, Encyclopaedia Judaica, B. I.

⁵ עמ' 299, American Bible Society, Annual Report, 1941.

⁶ עמ' 1, The British and Foreign Bible Society; London, 1941.

של הכנסיות. יוטל איסור על הצלם ועל שאר הסמלים של הדתות. במקום הצלב של ישו יבואו שני הסמלים: צלב־הקרב והחרב השלופה, אלוהי הדם והברזל יתפוס את מקומו של אלוהי האהבה והרחמים, ובמקום התנ"ך ייעשה, מיין קאמפף⁷ לכתבי הקודש⁸.

והנה בימי המלחמה גדלה בהרבה תפוצת התנ"ך. דבר זה קובע בשפה נמלצת הדו"ח של החברה הבריטית להפצת כתבי־הקודש לשנת 1940. „אנו זקוקים לכתבי־הקודש בכל עת ובכל זמן, אך יותר מכל אנו זקוקים להם בימי מלחמה. ונקל להבין, מדוע כתבי־הקודש הם מקור עידוד ואמון, מקור תקווה ונחמה. הם קרובים למערכת החיים, הם מתארים אותה כמעט על כל גילוייה. נראה, כי רבים מדברי ספרי־הקודש נכתבו במיוחד לשם מתן עידוד־של־אמונה לאדם אשר הוטל עליו להתענות בסבלות המלחמה. רבים ממזמורי התהילים הם תפלה על פריקת עול האויב או קריאת הודיה על בוא השחרור שהובטח: „משבית מלחמות עד קצה הארץ, קשת ישבר וקצץ חנית, עגלות ישרוף באש. הרפו ודעו כי אנוכי אלוהים ארום בגוים, ארום בארץ (תהלים מ"ו, י"א)“⁹.

חברות ההפצה נתנו דעתם להמציא את התנ"ך גם לפליטים, שהמלחמה הגלתה אותם ממולדתם, גם לשבויי המלחמה וגם לפצועי המלחמה בבתי־החולים ובמקומות־ההבראה, ובראש וראשונה הושם ספר התנ"ך לתוך אמתחות החיילים שיצאו להילחם בנאציות. ובעמוד שרי־הצבא, מפקדי הלגיונות שהסתערו על המצודות הנאציות, לעורר ולעודד את חייליהם, היו פסוקי התנ"ך בפייהם. ה. מ. מלך בריטניה, ג'ורג', הששי, אמר במכתבו שנצטרף לכל טופסי התנ"ך שנמסרו לחיילים: „לכל המשרתים בחזית, בים, ביבשה ובאוויר — עצתי לקרוא בספר הזה. במשך מאות שנים היו כתבי־הקודש מקור השפעה מבריא ומעודדת בחיינו הלאומיים, ובימים נוראים אלה ראוי לנו לפנות באמונה מחודשת למקור אלוהי זה של עידוד והשראה“. ובנוסחה מלבבת־אינטימית כזאת נכתבה גם ההכרזה של נשיא ארצות־הברית, רוזוולט: „כמפקד עליון הריני ממליץ ברצון רב על הדבר, כי כל

⁷ עמ' 2, Religious Persecution; London, 1942.

⁸ The British and Foreign Bible Society; Everyman's Book.

עמ' 23, 1940

העושים את שירותם בכוחות המזוינים של ארצות-הברית ירבו לקרוא בספרי התנ"ך. זה מאות בשנים מוצאים אנשים בני דתות רבות ובני עמים שונים דברי חכמה, ועצה והשראה בספרי הקודש. מקור עידוד הוא ספר זה, וכמאז ומעולם כן יש למצוא בו גם עתה עזרה בהגשמת השאיפות הנעלות ביותר של נפש האדם.

לקראת כל מאורע רבי-הכרעה במערכה העולמית, כאשר המציבים הראשיים של הברית האנגלו-סכסית היו קוראים להסתערות-שכנגד על הנאציות, היו דפי התנ"ך פתוחים לפניהם, ומתוכם שאבו את ההשראה ואת קריאות העידוד והזירז לקרב.

התנ"ך הועלה גם על ראש שמחתם של המנצחים. כאשר שרי צבאות-הברית הניפו בידם את חרבי-הנצחון, היתה רוממות התנ"ך בגרונם. בברלין המנוצחת נערך ביום 19 באוגוסט שנת 1945 טכס ההודיה של צבאות-הברית המנצחים, ובתוך הדו"ח הרשמי של הטכס הודגש כי הפלדמרשל סיר ברנארד מונטגומרי, אחד מראשי המתכנים והמבצעים של מסע-הנצחון על צבא-הנאציים, קרא לפני חייליו את הפרקים קכ"ה וקכ"ו מספר התהילים⁹. ומה מאוד התאימו באותה שעה ובאותו מקום מזמורי תהילה אלה! באזניה של בירת-הרשע המוכה והמושפלת השמיע המצביא המנצח את ההבטחה הנצחית „כי לא ינוח שבט הרשע על גורל הצדיקים — —” וכי „הזורעים בדמעה ברינה יקצורו”.

ואולם באותם פרקים נבחרים מספר התהילים הרי נאמר גם: „ירושלים הרים סביב לה, וה' סביב לעמו מעתה ועד עולם”, „והמטים עקלקלותם יוליכם ה' את פועלי האון, שלום על ישראל” — — „בשוב ה' שיבת ציון היינו כחולמים — —”. הגם פסוקים אלה, שנקראו אף הם במעמד הגיגי זה על-ידי ראשי המערכה האנטי-נאצית, הלמו את המציאות? הרי בכל אותן שעות גורליות, בשעות ההתכוננות למערכה, בשעות מהלך המלחמה ועם סיומה, כאשר כל מנהיגיו ונושאי דברו של העולם הנוצרי, נאחזו כולם בספר התנ"ך כבסמל למלחמת-המצוה ברשעות, הרי באותן שעות עצמן הפקירו את עם-התנ"ך, הניחוהו קרבן-דמים למשטר הרשעות!

⁹ ביוליטין של „רויטר” מיום 20 באוגוסט 1945.

ג. הנצרות הגרמנית והמלחמה ביהודים

גם אומה גרמנית זו עצמה אשר בחיקה נבט זרע הרצח, אשר הרתה וילדה את לגיונות המרצחים, הרי גם היא נמנית עם עמי העולם הנוצרי, ותרבותה גם היא — תרבות־המערב הנוצרית. האוכלוסיה הגרמנית היתה מאוחדת ברובה המכריע בארגוני כנסיות למיניהן. 52 אחוז גרמנים היו בני הכנסיות הפרוטסטנטיות השונות, ו־35 אחוז — שלומי־אמוני הכנסיה הקתולית¹⁰, ועם כל תעמולת הכפירה הנאצית היו עוד מיליוני גרמנים מוסיפים להיות נאמנים עם הנצרות, ממלאים את הכנסיות ומתפללים כמקובל וכמקודש אצלם מדורי־דורות, שרים את מזמורי ספר התהלים היהודי, שתורגם ללשונם. כיצד התנהגו איפוא הם, נוצרים גרמנים אלו, בתקופת מסע צלב־הקרב נגד היהודים, כיצד הגיבו הם בימי טבח מיליוני היהודים? ולא על עשרות המיליונים אשר נסחפו עם זרם האלילות הנאצית, אנו שואלים כאן, כי אם על אותם נוצרים נועזים, על אותם מנהיגים דתיים, שנלחמו מתוך אומץ־רוח והתמסרות בהשקפת־העולם הנאצית ובמשטר האנטי־נוצרי. כיצד התנהגו וכיצד הגיבו הם? — אכן, גם הם, לוחמים נוצרים אלו, שהתאזרו עוז ועמדו להגן על התנ"ך היהודי המקודש על הנצרות, העלימו עיניהם ממיליוני היהודים המובלים לטבח.

כשביקשו מחוללי המהפכה הנאצית לקבוע, כי „אין צורך כיום בתנ"ך היהודי", עמדו ראשי הנצרות והודיעו בפה מלא: „התנ"ך הוא הספר הנצחי לאדם". וכשניסו מנהיגי הכנסיות הלאומיות־גרמניות, שהסתגלו לנאציות, למתוח קור־מבדיל בין התנ"ך הישראלי ובין האמונה הנוצרית, קמו נוצרים מגיני התנ"ך והוכיחו, כי „לא פחות מ־270 עד 350 ציטטות מובאות בספרי הברית החדשה מתוך התנ"ך"¹¹. ועל הכרזתו השחצנית של רוזנברג, כי לאנושות המדרגית אין שום צורך באותם חוקים מיושנים של הר סיני, באה התשובה החותכת של אמוני הנצרות: „התנ"ך הוא הספר הנצחי של האנו־שות. ערכו הדתי והאסתיטי יעמוד לעולם, וכל דברי ההתנגדות, הנובעים מרוח בקורת בת־חלוף ומעיוורון גזעי, אין בהם כדי לשנות את הדבר. ולנוצרי נוסף עוד על זאת, כאמור, גורם ראשון במעלה: הרי לנוצרי התנ"ך הוא ספר אלוהי"¹².

¹⁰ עמ' 32, 1940, The British and Foreign Bible Society;

¹¹ עמ' 91, 1934, Amtsblatt des Bischöflichen Ordinariats; Berlin,

¹² שם, ע"ע 92-93.

והיו לוחמים נוצרים שעוד הרחיקו לכת בפולמוס הדתי שלהם נגד הנאציות. אחד מדוברי הכנסיה האוואנגליה הסביר בספר שכתב להגן על התנ"ך כעל ספר-לימוד: „אנו קובעים עם זאת, שכל תרבותנו המערבית ספוגה ערכי התנ"ך ונזונה מהם“. „התנ"ך מעניק כמה דברים, שבברית החדשה אינם נמצאים, וגם לא היה צורך כי ימצאו בה, מאחר שהנצרות לא הכירה מעולם רק בברית החדשה בלבד“¹³. לוחם נוצרי אחר השמיע תוך ריתחת הויכוח: „ובכל זאת נובעת כל אותה האמונה המפעמת זה אלף שנים במערכת חיי הרוח והנפש של העם הגרמני והחולשת עליהם וקובעת את צביונם, מכוחו היוצר... של אותו עם שמי“ (היהודים)¹⁴.

והנה כל הלוחמים האמיצים הללו לדת הנצרות, שעל-כל-פנים עלינו להעריך כמו את זקיפות-קומתם בתוך תנאי משטר-הדיכוי של הנאציות, לא נקפו אצבע קטנה לטובת היהדות הנרדפת על צואר וגם הגה של מחאה לא נשמע מפייהם עת הוצא ובוצע גורדין של מוות על הגזע היהודי. גם בשעות העזו וההתרוממות, כשעמדו להשיב לנאציות מלחמה שערה ותקפו בגלוי את הגזענות הנאצית ואת תחיקתה הגזעית, לא פסקו מלהכריז ולהודיע, כי כל מה שהם עושים אינם עושים אלא לשם הגנה על יסודות האמונה הנוצרית בלבד. במסמך ממלחמת-הכנסיות בגרמניה נקבעה ברור וגלוי העובדה, שכמה מלוחמי הכנסיות, „הנלחמים למען התנ"ך עוברים בשתיקה גמורה על היהודים ועל יחס הנאציות אליהם. — יש רק מתי מספר, אישים בודדים, שקבעו את עמדתם בצורה ברורה, פחות או יותר, נוכח ההסתה האנטי-יהודית כי היא בלתי-אנושית ובלתי-נוצרית“¹⁵. ואפילו הקארדינאל פאולהאבר, הנרצח שבלוחמים להגנת התנ"ך, ראה לנחוץ להסיר מעליו את החשד שהוא מתכוון, חס וחלילה, להגן על היהודים. הנה דברי ההתנצלות שלו מעל במת הכנסיה במינכן: „כשמחקר הגזע, אשר הוא כשלעצמו אין לו ולעניני הדת ולא כלום, קורא למלחמה בדת ומערער את יסודות הנצרות; כשמעבירים את השנאה ליהודי זמננו אל ספרי-הקודש של התנ"ך וחורצים

Schmidt: Das alte Testament u. der Evangelische Religionsunter-¹³

richt; München, 1934, 17 עמ'

Duhm: Der Kampf um die Deutsche Kirche, Gotha 1934, 214 עמ'¹⁴

Der Kirchenstreit in Deutschland, Bibel u. Rasse, 6 עמ'¹⁵

משפט על הנצרות מפני קשריה הראשונים ליהדות שמלפני תקופת הנצרות, — אין הבישוף יכול עוד לשתוק"¹⁶.

דברים ברורים. אילולא העבירה ההסתערות הנאצית את השנאה ליהודי זמננו אל התנ"ך, אפשר היה לו, לקארדינאל המכובד, מנהיג הכנסייה הקתולית בגרמניה, לשתוק ולשתוק. ואמנם, במשך מלחמת-ההכחדה הארוכה ביהודים, אשר נמשכה שנים על שנים והלכה וקיבלה צורות חריפות יותר ודראסטיות יותר, עד שהגיעה לשיאה, שתקה הנצרות הגרמנית, על כל כנסיותיה, כפרוטסטנטיות כקתוליות, ושתקו כל מנהיגי הדתים של גרמניה.

גם בתחומי הנצרות הגרמנית מתגלית איפוא אותה תופעה עצמה, המציינת את עמדתו של העולם הנוצרי כולו — על גווילי התנ"ך עמדו לשמור, ואת היהודים החיים הפקירו. תפוצת התנ"ך לא נפסקה בגרמניה גם תחת המשטר הנאצי. בשנת 1925 נפוצו בגרמניה מיליון ו-366 אלף טפסים מכתבי-הקודש, ובתוכם 388 אלף כרכים שלמים של התנ"ך¹⁷. והסטטיסטיקה משנות 1940—1938 מראה, כי גם בתקופת התבססותו של המשטר הנאצי המשיכו את פעולתן 6 חברות גרמניות להפצת כתבי-הקודש. בשנים אלו הפיצו ביחד 1.8 מיליון טפסים מכתבי-הקודש, והתנ"ך בכללם¹⁸ ואפילו בעצם מהלך המלחמה, כאשר האומה הגרמנית כולה התייצבה מתוך תאוות השתלטות ובטחון עצמי מופרז למסע-ההסתערות העולמי, עוד נמצאו בגרמניה אנשים שמשכה אותם הקריאה בתנ"ך. ואולם גם אלה שהוסיפו לקרוא בתנ"ך שכחו לגמרי את הצו שלו: לא תרצח!

אמת נכון הדבר, כי גם בתקופת המלחמה נזכרו כמה ממנהיגי הנצרות בגרמניה, בצו מהר סיני: „לא תרצח!“, גם השמיעו אותו בקול גדול באזני השלטון הנאצי. ב„אגרת הרועים“ אשר הוצאה בגרמניה ע"י הכנסייה הקתולית בקיץ 1941, ואשר הכתה גלים גם בפנים גרמניה וגם הרחק מחוץ לגבולותיה נאמר: „זה כמה חדשים אנו שומעים דינים-רוחשבוניות המספרים, כי לפי פקודות מברלין מסלקים ביד חזקה מתוך מוסדות-ריפוי וטיפול לחולי-רוח, חולים אנושים, אשר אולי אין תקוה לרפאם. קרובי האנשים

¹⁶ עמ' 9 Paulhaber: Judentum, Christentum, Germanentum, 9

¹⁷ עמ' 1024 Die Religion in Geschichte u. Gegenwart, B. I, 1024

¹⁸ עמ' 299 American Bible Society 1941, 299

שנעלמו מקבלים אחרי זמן מועט הודעה, כי החולה מת, כי גופתו נשרפה, וכי אפשר למסור לידם את האפר. בדרך כלל חושבים מתוך דאות כמעט מלאה, כי מקרי מוות מרובים אלו של חולי־הרוח אינם מקרים כלל, אלא ממיתים את החולים על פי אותה תורה, הקובעת, כי אנשים שאינם ראויים לחיים אנו רשאים להשמיד. תורה זו איומה היא, שכן היא באה להצדיק את רציחתם של אנשים חפים מפשע, להתיר מבחינה עקרונית את דבר המתת נכים ובעלי־מום שאינם מסוגלים עוד לעבודה, חולים שאין ארוכה למחלתם ואנשים שחולשת הזקנה גברה עליהם¹⁹.

ובעיר הגרמנית מינסטר נמצא בישוף קתולי, אשר נשא נאום־האשמה נגד המשטר הנאצי ונאום זה התפרסם גם מחוץ לגרמניה. „אביא לכם דוגמה ממה שמתרחש עתה, — השמיע הבישוף ממינסטר מעל במת כנסיתו בנאומו מיום 27 ביולי 1941; — במריינטאל ישב איש בן שמונים וחמש שנים, איכר מאחד הכפרים שבחבל מינסטר. יכולני גם לפרש את שמו. האיש סבל כמה שנים מתופעות של מחלת־רוח, ולכן הוכנס למוסד המחוזי לריפוי ולטיפול. עתה הורחק מכאן החולה בפקודת מועצת־המיניסטר לענייני ההגנה. לאן — לא ידוע.“ והבישוף הקתולי מרעים בקולו: „לא תרצח! — האלוהים עצמו רשם צו זה במצפונה של האנושות זמן רב לפני שהותקנו חוקי־עונשין על מעשי רצח!“²⁰.

תנועת־מחאה זו נגד רציחת חולי־רוח מבליטה הבלטה יתירה את אשמתה של הנצרות הגרמנית. כאשר נשקפה מהמשטר הנאצי סכנה לחייהם של מתי מספר גרמנים חולים, „מוחלטים“, מצוא נמצאו בממלכת־סדום זו אנשים אמיצים, שהשמיעו את מחאתם בפומבי, וכאשר העמידו על „משקולת“, חייו של גזע שלם בן מיליונים, לא נמצא בגרמניה נוצרית זו גם מוחה אחד בשם ה„לא תרצח“.

ד. העולם עצם עיניו מראות את גורל היהודים

ככל אשר נוסף לבחון את עמדתו הפאסיבית של העולם נוכח מלחמת־הכליה ביהודים, כן תוסיף ותתעורר בנו וכן תוסיף ותאכל אותנו התמיהה

¹⁹ Das Neue Volk; Parteipolitisch unabhängiges Organ im Sinne der Katholischen Aktion; Roschbach, 8 November, 1941.

²⁰ שם.

הגדולה והאיומה: כיצד הוכה העולם הנאור על כל מעצמותיו ושליטתיו, על כל מוסדותיו ומנהיגיהם באטימית־לב כזו? כיצד עמד וראה חזיון־בלהות זה של מסע־קאניבאליזם מאורגן ולא קם ולא זע? כיצד לא גילה תשומת־לב ראויה, ולו לפחות מתוך יצר־הסקרנות הטבעי, לתופעה המדהימה — שהנה ממשלה ליגאלית עומדת ומכריזה מלחמה רשמית בחלק מאזרחיה, בחלק מתושבי מדינתה? כיצד לא הורעד ולא זועזע העולם ביסודותיו, ולו לפחות זעזוע ספונטאני, בן־חלוף כאשר בשלב־הסיום של מלחמת־הכליה ביהודים נתגלה לפניו מצעד־הפלצות של מיליוני בני־אדם, איש ואשה, זקן וילד, אל תוך בתי־מטבחים מיכאניים, אשר הוקמו כדי להפכם לאפר לזיבול שדות, לשומן לתעשית סבון?

והלא ידוע ידע עולם זה את כל המתהווה בחיי היהודים מן הרגע הראשון של ההפיכה הנאצית. עם כל תחבולותיו ומאמציו של מנגנון־התער מולה הנאצי להסוות ולהסתיר את מעשי־הזוועה שנעשו ביהודים, הלא חדרה והגיעה לכל בירות העולם אינפורמציה מלאה. בברלין ובכמה מרכזים אחרים של מדינת גרמניה ישבו ישיבת־קבע נציגים דיפלומאטיים־קונסולאריים של כל מדינות העולם, הגדולות והקטנות, וכל אחד מהם היה לו שירות־מודיעין שלו. ואף בתקופת המלחמה הגדולה, כשנפסקו הקשרים בין שני צדי הלוחמים, הרי נשארו בכל־זאת בתחומה של גרמניה עצמה וגם בכמה מאזורי הכיבוש שלה, באי־כוחן של כל המדינות הנייטראליות, ונוסף עליהם ישבו בגרמניה כמה נציגים רשמיים של אותו מוסד עליון להומניות. — „הצלב האדום הבין־לאומי“. והלא שמוע שמע העולם את כל קריאות־האזעקה של היהדות הנתונה במיצר ואת כל הקולות הקוראים לעזרה של דוברי היהודים בעולם כולו, אשר ניסו וחזרו וניסו לעורר את האנושות למעשה־הגבה נועז ונמרץ, שיהלום את רצינות המאורעות.

אמנם בקורותיה של המלחמה הנאצית ביהודים, שנמשכה על כל שלבי התפתחותה שתי־עשרה שנה ומעלה, מעצם היום הראשון לעליית הנאצים לשלטון בגרמניה ועד יום מפלתם הגמורה במלחמה, נרשמו גם רגעי־מספר של התעניינות העולם בגורל היהודים. מעמד נעלה של הפגנת דאגה למצב היהודים תחת השלטון הנאצי נרשם בישיבת מועצת חבר־הלאומים בג'נבה ביום 30 במאי שנת 1933, בה נתקבלה הפאסיציה של היהודי ברנהיים

משלזיה הגרמנית, אשר תבע את קיום שוויון-הזכויות למיעוט היהודי, שהובטח לאיזור זה בחוזה-השלום של וורסאיל. הפגנת-מחאה רבת-רושם נגד נחשול-הדמים של חודש נובמבר, שנת 1938, בגרמניה, היתה ישיבת בית-הנבחרים הבריטי מיום 21 בנובמבר, שנת 1938, בה עמדו באי-כוח הממ-שלה הבריטית והעם הבריטי להוקיע את מעשיהם האנטישמיים של הממ-שלה הנאצית, אם אמנם הקו המדיני הכללי עמד אז בסימן ההתפייסות עם הנאציות, בסימן „הסכם-מינכן“. ויום אחד, הוא יום ה-17 בדצמבר, שנת 1942, הועמד מעשה הטבח ביהודים במרכז התעניינותו של העולם על-ידי הצהרת-מחאה משותפת של כל בנות-הברית נגד השמדת היהודים באירופה, שנתפרסמה בבת-ראחת בלונדון, בוואשינגטון ובמוסקבה*.

ואולם מה דל היה מספרן של הפגנות-מחאה רגעיות אלה, ומה דלות תוצאותיהן המעשיות, הממשיות. ברגעים מעטים אלה, כאשר גל ההתרגשות עבר את חללו של עולם, היה דומה הנה הנה ניתן כוח-דחיפה עצום למעשה רב. ואולם אחרי רגעי ההתעלות באה המציאות האכזרית, והוכיחה, כי כל אותה התרגשות לא היתה אלא חיצונית, שטחית. מצפון-העולם לא הורעד במעמקיו, העולם לא הוצא מתוך מסלולו הרגיל. ענייני השוטפים, היום-יומיים זרמו ושטפו להם כדרכם והפיגו מהר גם את מעט הצער האמתי שהיה פה ושם בלבבות. אחרי הרעש באה שוב אותה דממה איומה ומדהימה, שוב אותה דממת-אלם של אדישות, אשר עוד הגבירה, החריפה והעמיקה את הטראגדיה. דממת-אלם זו ואפס-מעשה זה של מעצמות-תבל האדירות הגדילו את מפח-נפשם ואת מרירות-אכזבתם של היהודים המופקרים לגור-רלם. וגם את שחצנותו ואכזריותו של השלטון הנאצי, אשר ראה את עצמו חפשי לפעולה ללא חשש של הגבה, ללא סיכון של מעשה-תגמול כלשהו.

המשטר הנאצי התחיל, כידוע, במלחמתו הברוטאלית ביהודי גרמניה בארגון החרם עליהם, ביום 1 באפריל 1933. נביא בזה כמה קטעים אופייניים מתוך יומנו של הרייכס-מיניסטר גבלס, ראש-התעמולה הנאצית ואחד מער-זריו הראשיים של ה„מנהיג“. מתוך דפי יומן זה, שפורסם אחר-כך בצורת ספר על-ידי מרכז המפלגה הנאצית, אפשר לראות ברור, כיצד היה המנהיג העליון הנאצי עצמו יוזם מהלומת-הבויקוט על היהודים וכיצד היו מוסדות-

השלטון הגבוהים במדינה מטפלים בארגונו של הבויקוט. הנה מה שרשם גבלס ביום 26 במרץ, 1933: „בלילה אני נוסע למינכן ומשם לברכטסגאדן, שאליה נקראתי לבוא עליידי המנהיג. שם, בבדידות ההרים, שקל המנהיג שיקול מעמיק את המצב כולו, ועתה הגיע לידי החלטה. — יכול נוכל להתגונן מפני השקרים המופצים עלינו בחוץ-לארץ, אם נפגע במפציהם או לפחות באלה שמפיקים תועלת מהם: ביהודים החיים בגרמניה, שעד כה לא נפגעו. עלינו להתחיל בהטלת חרם מקיף על כל העסקים היהודיים בגרמניה. אולי יחזרו בהם יהודי ארצות-חוץ כשיראו, שנשקפת סכנה לאחיהם לגזע בגרמניה”²¹.

ביום 28 במרס: „אני מתקשר בטלפון עם המנהיג. היום תפורסם הקריאה לחרם. בהלה בקרב היהודים”.

ביום 29 במרס: „אני מקהיל סביבי את הראפאראנטים שלי ומסביר להם, כיצד יש לארגן את החרם. התכנית צריכה להיות מוכנה עד הערב. — הקבינט מחליט על „גלייכשאלטונג” (שלטונה של מפלגה אחת). הארצות והקומונות השונות הן בידינו. הקריאה לחרם נתמכת ע”י כל חברי הממשלה”. ביום 30 במרס: „ארגון החרם הושלם. עלינו רק ללחוץ על הכפתור. ומיד יקבל תוקף”.

הנה בערב יום החרם, כאשר הכל כבר היה מוכן להורדת המהלומה על ראש היהודים, רשם גבלס ביומנו:

„31 במרס. — רבים נרפים, וחששות מתעוררים בהם. הם חושבים שהחרם יביא לידי מלחמה”.

עדות זו של חבר המנהיגות הנאצית העליונה על היסוסיהם של כמה ממנהיגי הנאצים, על פחדם, שמא תגלה המלחמה האכזרית ביהודים את מהותה של הנאציות ותעורר את העולם לצעדים דראסטיים ביותר — עדות זו מראה, כי מנהיגי הנאציות היו רגישים למדי ליחס מעצמות העולם אל מלחמתם ביהודים. לא פעם היו ראשי הנאצים חוששים למעשי-תגובה. ואולם כל אותן הכרזות-המחאה, ואפילו המנוסחות בביטויים החריפים ביותר, לא הוכיחו להם כלל וכלל, כי העולם אמנם מוכן להגן בפועל ממש על היהודים. מנהיגי הנאצים היו חוששים למעשים, לפעולות מכריעות של העולם, ולפיכך

²¹ Goebbels: Vom Kaiserhof zur Reichskanzlei; München, 1942.

היו מגששים מדי פעם בפעם כדי לדעת, עד היכן מגעת כיום מידת סבלנותו של העולם, ועם ראותם את עמדתו האדישה של העולם היו מגבירים והולכים את מתח הפעולה האכזרית.

בסתיו 1933, לאחר שגרמניה הנאצית הפגינה קבל העולם, כי מעשי האיבה שלה נגד היהודים אינם ארעיים, כי המלחמה הגלויה והבלתי־פוסקת ביהודים הוא חלק בלתי־נפרד של סדר־העולם הנאצי, הובאה התחיקה הגז־עית לפני חבר־הלאומים בג'נבה. חבר־הלאומים עוד עמד אז על תלו, ונציגיה של המהפכה הנאצית עוד ישבו בחברתן של האומות שוחרות החופש. והנה בישיבת המליאה של חבר־הלאומים ביום 30 בספטמבר 1933, הגיש בא־כוח מדינת האיטי הצעה על „הסכם עולמי להגנתן ולהבטחתן של זכויות האדם והאזרח“. הויכוח שעוררה הצעה זו נגע ממילא גם בחוקי־ההפליה נגד היהודים שהוצאו על־ידי הממשלה הנאצית. ואולם חבר־הלאומים, שעתה היה עליו לקבוע הלכה למעשה בענין הזכויות היסודיות של האדם, העומדות על עקרונות היושר והסבלנות, הסתפק בהחלטה כללית בלבד, ואותו חלק של הצעת־ההחלטה שקבע כי זכויות אלה מובטחות ל„כל סוגי האזרחים ללא יוצא מן הכלל, גם לאלה הנבדלים מאוכלוסית הרוב הבדלי גזע, לשון ודת“ — לא נתקבל. והדו"ח של „ועד המשלחות היהודיות“ בג'נבה, שידו היתה בכל אותה פעולה שנעשתה להוקעת המשטר האנטישמי בגרמניה לעיני העולם, מספר: „כשהגיע הדבר לידי הצבעה, ביום 11 לאוקטובר, בישיבת המליאה של חבר־הלאומים, הצהיר פון קלר, בא־כוח גרמניה, כי הוא יצביע נגד חלקה השני של ההחלטה. ומאחר שבחבר־הלאומים אין תוקף להחלטה אלא אם היא מתקבלת פה אחד, סוכלה הנקודה שנגעה במישרין בגרמניה, ושפירושה היה, למעשה, גינוי מדיניותה ביחס ליהודים. נשאר רק חלקה הכללי, הדיקלארציוני של ההחלטה“²².

בשלהי 1935, עם החרפת הפעולה האנטישמית בגרמניה על־ידי הגרמנים של חוקי נירנברג מיום 15 לספטמבר 1935, ששללו מאת יהודי גרמניה את זכות האזרחות במדינה, נעשה שוב נסיון לגייס את דעת־הקהל הבין־לאומית להגנת היהודים. יוזם הפעולה היה הפעם סיר ג'מס מקדונאלד.

²² קאמיטעט פון די יידישע דעלעגאציעס: „די יודען אין דייטשלאנד און

דער פעלקער־בונד; פאריו 1934, ע' 64.

הנציב העליון לבעית הפליטים מגרמניה, ולאחר שיזמתו זו נכשלה, פירסם מכתב-התפטרות מזכירות חבר-הלאומים שכולו תעודת-אשמה כבדת-משקל על שליטי העולם האדישים לגורל היהודים. סיר מקדונאלד תיאר במכתב זה את מצבם של יהודי גרמניה במלים אלו: „נרדפים על צוואר יותר מחצי מיליון אנשים, אשר אשמתם היחידה היא, שאינם נמנים עם אלה, אשר הנאצים מגדירים אותם כבני הגזע הצפוני. האנשים הללו אין בידם לעשות דבר אשר יחלצם מהדיכוי, כי הרי אין שום אפשרות לשנות או לבטל את תקפו של מצב זה, שהוגדר כהשתייכות לגזע לא־אָרִי”²³.

מאקדונאלד דרש פעולה נמרצת בין-לאומית להגנת היהודים: „בהיות מדיניותה הפנימית של ארץ מן הארצות מביאה עמה סכנה של דימוראליזציה וגלות למאות אלפי אנשים, צריכה ההתחשבות בטעמים שבדקדוקי הדיפלומאטיה לפנות את מקומה לטעמים אנושיים כלליים. הייתי מתכחש לעצמי, אילולא הפניתי את תשומת-הלב הכללית למצב הנוכחי, ואילולא דרשתי, כי דעת-הקהל העולמית תעשה באמצעותו של חבר-הלאומים והמדינות החברות בו מעשה אשר ישים קץ לטרגדיות שכבר התחוללו וימנע את אלה העלולות להתחולל”.

בקיץ 1938, לאחר שגם אוסטריה נספחה לגרמניה הנאצית, ונספחה בשטפון האנטישמי, החריפה בעית הפליטים היהודים עד מאוד. זרם הפליטים, שנמלטו על נפשם מפני שבט הנוגשים הנאצים, חדר לארצות אירופה המרכזית והמערבית הגובלות בגרמניה. אז נעשה ניסיון לכנס ועידה מיוחדת לעזרת הפליטים. הועידה התקיימה בחודש יולי באוויאן שבצרפת. ואולם גם יומה נעלה זו, אשר מעצמות תבל, וארצות-הברית של אמריקה בראשן, נתנו לה ידן, נשארה מעל. מהלך הועידה וסיומה ללא-תוצאות, הוסיפו עוד אכזבה מרה על אכזבות היהודים מוכי-הגורל ועוררו את צחוקו המרהיב והמלעיג של משטר-הרשע הנאצי. אחד מראשי המסיתים האנטישמיים בגרמניה, הרמן אָסטר, הוכיח מועידת אוויאן, כי כל העולם נדבק על-ידי הנאציות באנטישמיות הגזעית. וכה הסביר את הדבר: „על האנושות להגיע לידי החלטה: בעד היהודים או נגד היהודים. אין כאן מקום לפשרות או

James G. McDonald: Letter of Resignation addressed to the ²³ Secretary-General of the League of Nations; London, 1935.

לרגש־הרחמים. שאלת קיומם של העמים הלא־יהודיים היא". לראיה חותכת לדבר, ש"הגרמנים אינם בודדים במערכת ההתגוננות מפני המגיפה העולמית היהודית" העלה עובדה זו: "אותן שלושים הממשלות המיוצגות בוועדה הבין־לאומית, שהוקמה בשעתה בוועידת אוויאן לשם פתרון הבעיה היהודית, סרבו כולן לקבל את היהודים הבאים מגרמניה. איזה לעג של ההיסטוריה!"²⁴ כל העובדות הללו הן מ"תקופת השלום" של הנאציות, משנות 1933—1939, עת איתני העולם, שליטי מעצמות הדימוקראטיה, היו משתדלות עוד שלא להקניט את גרמניה הנאצית. הנימוק הרשמי להסברת אדישותן של מעצמות תבל לגורל היהודים היה, כי לא ייתכן לערער את שלום העולם בגלל "הבעיה היהודית". ואולם גם בתקופת המלחמה באירופה, בשנות 1939—1945, לאחר שהנאציות כבר גילתה את פרצופה האמתי, לאחר שכבר ראו בה ברור אויבת בנפש של האנושות כולה ו־80 אחוז מהאנושות יצאו נגדה במסע־התגוננות, הוסיף עוד להיות יחסן של אומות הברית האנטי־נאצית ליהודים אדיש כשהיה.

ה. שלוש הצהרות של בנות־הברית המעידות כולן על האדישות לגורל היהודים

1) הצהרת־מחאה על פשעי־המלחמה של הגרמנים בפולין הכבושה: ביום 17 באפריל, שנת 1940, חצי שנה לאחר ששלטון־הכיבוש הנאצי התערה בפולין, הופיעה הצהרת־מחאה משותפת של שלוש ממשלות: הבריטית, הצרפתית והפולנית (שמושבה היה אז באנז'יר, הסמוכה לפאריס). הצהרה זו, שהוקיעה בפעם הראשונה את מעשה הפרת הסכמי חוק־המלחמה הבינלאומי, על־ידי הגרמנים, הוקדשה כולה לענין דיכוי האוכלוסיה הפולנית הנוצרית. היא קבעה, כי משטר־הכיבוש הגרמני מגלה "בצורה ברורה מדיניות שכוונתה להשמיד את העם הפולני". למצבה של האוכלוסיה היהודית דית בת המיליונים שבפולין, יצאו הממשלות המוחות ידי חובתן במשפט קצר אחד, שבא כתוספת־לוואי, לאמור: "מלבד הרדיפות על הפולנים יש לציין את ההתנהגות האכזרית בבני העדה היהודית"²⁵.

²⁴ עמ' 53, H. Esser: Die Jüdische Weltpest, Berlin 1939.

²⁵ No. 1, République Polonaise: La Décade Polonaise.

לשם יתר בהירות הענין נסקור בזה סקירה קלה את אוסף החוקים הגרמניים לשטח פולין, שהופיע בווארשה בראשית שנת 1940, סמוך לפרסומה של המחאה הנזכרת. האוסף הופיע במקורו הגרמני בצירוף תרגום פולני, מאושר על-ידי משרד המושל הגרמני של מחוז ווארשה²⁶, ובו כל החוקים והפקודות, שהוצאו בתקופה הראשונה של הכיבוש. בפרק מיוחד (עמודים 209—236) מרוכזים החוקים והפקודות המיוחדים ליהודים. השלטון הגרמני כבר יצר אז בתחומי משטר הכיבוש החמור שלו תחיקה מסועפת אנטי-יהודית, שהעמידה את היהודים מחוץ לחוק. בזה הופר הפרה זדונית החוק הבינלאומי היסודי. חוזה האג משנת 1907 (הסעיפים 42—56 של פרק ג' ב„הסכם חוקי המלחמה ביבשה“) קובע בדיוק את חוקי השלטון הצבאי על שטח-האויב הנכבש, ואחת החובות העיקריות המוטלות על פיו על השלטון הכובש היא — להשיב את הסדר על כנו „תוך שמירת חוק-המדינה“. והנה בפולין זו אשר הקונסטיטוציה שלה מאפריל 1935 עמדה על בסיס שוויון חוקי מלא של האזרחים — „לא הדת ולא המין או הלאומיות אינם יכולים לצמצם זכות (אזרח) זו“, הוציא השלטון הגרמני מראשית בואו חוקים אנטי-יהודיים אכזריים, אשר כמוהם לא העז עוד לחוקק אותם הימים גם בגרמניה עצמה, שבה הונהגה חוקת-נירנברג.

אחד החוקים הראשונים של שלטון-הגזל הוצא ב־18 לספטמבר 1939, בעוד מלחמת הצבאות הגרמנים והפולנים בעיצומה, ופורסם ע"י „ראש ההנהלה האזרחית של הצבא הגרמני החודר“. חוק זה „על מחזור הכספים ואמצעי התשלום“²⁷ העמיד מיד את האוכלוסיה היהודית מחוץ לחוק. לפיו „חלה הקפאה על כל הפקדונות של מזומנים וניירות-ערך וכן גם על סאפים השייכים ליהודים“. אסור לו ליהודי יחד עם בני משפחתו להחזיק בביתו או ברשותו, מחוץ לקופתו של מוסד כספי, למעלה מאלפיים זהוב או אלף מארק.

אותו „ראש ההנהלה האזרחית של הצבא הגרמני“ לא היה אלא ד"ר האנס פראנק, מיניסטר-המשפטים הנאצי, שנתמנה אחר-כך מושל כללי לשטח-הכיבוש בפולין. מיד אחרי התמנותו זו, ב־26 לאוקטובר 1939, פירסם

Zbior Rozporzadzen Wladz Niemieckich, obowiazujacych na²⁶
terente Generalnego Gubernatorstwa, Warszawa 1940
Amtsblatt der Stadt Warschau, 1939, No. 3²⁷

בגליון הראשון של „עתון-הפקודות" שלו²⁸ שהכיל את חוקי-היסוד של שלטון-הכיבוש, פקודה שהטילה עבודת-כפיה על האוכלוסיה היהודית של הגנראל-גוברנמאנט, ובה הונח היסוד החוקי לשיטת העבדות הבארבארית, לשיעבוד היהודים בכל אירופה המנואצת. אחד החוקים היסודיים נגד היהודים היתה הפקודה של הגנראל-גוברנאטור פראנק מיום 23 בנובמבר 1939 על „סימן-ההיכר לכל היהודים והיהודיות"²⁹, שחידשה באירופה את מנהג-הקלון של ימיהביניים, את הטלאי הצהוב ליהודים. זה היה סעיף ראשון בתכנית מחושבת לבידודם הפיסי והרוחני של היהודים. מיד אחרי זה חודש בפולין המוסד העיקרי של משטר ימיהביניים לבידוד היהודים — הגיטו. ב־8 בפברואר 1940 הוציא ראש-המשטרה בלודז', „בריגאדעפיהרער ס. ס. 10", שפר, את הפקודה „על זכויות המגורים וההתאכסנות של יהודים"³⁰. ליהודי לודז' נקבע רובע מיוחד, שהוקף מיד חומת לבנים ותייל דוקרני. בלודז' הוקם איפוא הגיטו הראשון של המאה העשרים. לודז' גם היתה הראשונה להנהגת הטלאי הצהוב למעשה, תוך איום של עונש-מוות על העברייני. עוד ב־16 בנובמבר 1939 פירסם מושל-המחוז של קאליש, שלודז' היתה בתחום שלטונו, פקודה על הטלאי הצהוב, לאמור: „לשם סימן-היכר מיוחד נושאים היהודים ללא הכדל גיל ומין סרט על השרוול הימני, בשטח שמתחת לבית-השחי, רחבו 10 ס"מ, וצבעו יודען-געלב. כל העובר על החוק מות יומת"³¹. כזה היה מצבם החוקי של יהודי פולין בתקופה הראשונה של שלטון הכיבוש הגרמני ה ח ו ק י ; כן נעשו עוד פעולות בלתי-רשמיות נגד היהודים, שעליהן לא פורסמו כל חוקים: היו שחיטות המוניות וגירושים, היו מלחמה ארסית בדת ישראל, הריסת החיים התרבותיים של היהודים, וכל מיני מעשי רשע וסאדיזם שניתכו על ראש האוכלוסיה היהודית.

ועתה נשאלת השאלה: כלום היה בו באותו פסוק ריטורי שבסיומה של אוהרת-המחאה, המציין, מלבד הרדיפות על הפולנים, „את ההתנהגות האכזרית בבני העדה היהודית" משום תגובת-אמת על כל הפעולות המפורטות בזה, שביטלו כליל כל חוק וחוקיות?

Verordnungsblatt des Generalgouverneurs für die besetzten Pol-²⁸
nischen Gebiete, Krakau 1939, No. 1.

²⁹ שם, גליון 8, ע' 61.

³¹ Lodscher Zeitung, 16.11.1939

³⁰ Lodscher Zeitung, 9.2.1940

(2) הצהרת-ואזרה על הסדר הנאצי באירופה, שהשתיקה את אסון היהודים : ב־13 בינואר 1942 נתקיימה בלונדון, בארמון סֵט ג'ימס, ועידה פתוחה של תשע ממשלות מאוגדות בברית, אשר ארצותיהן ביבשת-אירופה היו משועבדות לגרמנים. הועידה נקראה לשם ניסוח הצהרת-מחאה ואזרה משותפת על הרציחות השיטתיות ומעשי-הזוועה של משטרה-כובש במדינותיהן. מלבד הממשלות שהשתתפו במישרין בוועידה — ממשלות בלגיה, צ'כוסלובקיה, צרפת החפשית, יוון, לוקסמבורג, הולאנד, נורווגיה, פולין ויוגוסלאביה (לפי הרשימה הרשמית) — היו מיוצגות בה, על-ידי באי-כוח ומשקיפים, ממשלות בריטניה, אוסטרליה, קאנאדה, הודו, ניוזילאנד, דרום-אפריקה, ארצות-הברית של אמריקה, סס"ר וסין. זו הפעם הראשונה שבני העמים הסובלים עצמם, קרבנות העינויים, העלו קבל העולם כולו את כל שיטת הטיור, האכזריות והרצח של „הסדר החדש” הגרמני באירופה. אחרי הכרזותיהם החגיגיות של נציגי הממשלות בוועידה נוסחה הצהרה משותפת והוחלט ב„רוח של סולידאריות בינלאומית לדאוג לכך : א) שהאשמים והאחראיים, מכל לאומיות ואזרחות שהיא, יימצאו ויוסגרו למשפט ; ב) שפסקי-הדין אשר ייחרצו יוצאו לפועל.”

לפי הדו"ח הסטינוגרפי של הועידה³², לא הוזכרה מלחמת ההשמדה של הגרמנים בעם היהודי בשום נאום מהנאומים שנישאו עם חתימתה של ההצהרה על-ידי נציגי תשע המדינות, גם לא בנאום יו"ר הועידה, הגנרל שיקורסקי, וגם לא בנאום מיניסטר-החוץ הבריטי אידן, שדיבר בשם הממשלה המארכת. לעם היהודי עצמו לא ניתן לזעוק חמס בוועידה זו על גורדין-המות שחרצה עליו המדינה הגרמנית ועל השיטה האחידה שהונהגה בכל ארצות הכיבוש הגרמני לביצועו של גורדין זה, וכל נציגי הממשלות הגולות, שתיארו בגילויי-דעת קצרים את תמונת השלטון הגרמני בארצותיהם עברו עליו בשתיקה. אכן, היה גם יוצא מהכלל. מיניסטר-החוץ של לוקסמבורג הזכיר בתוך סוגי האזרחים ובעלי-המקצועות במדינתו שגורשו מבתיים גם את השם „יהודי” : „נזירינו, כמרינו, פקידינו, עובדינו, יהודינו ואנשי האינטליגנציה שלנו גורשו ביחידות או בקבוצות”³³.

Punishment for War Crimes and Relative Documents ; London ³²

שם, ע' 11. ³³

סבלותיהם של יהודי לוכסמבורג, שמספרם היה לפני הפלישה הגרמנית כדי 2.900 נפש, לאמור אחוז אפסי מכלל המוני היהודים שנתפסו בידי המשטר הנאצי, הוזכרו, לפחות, בעידה, ואילו גורלם של כל מיליוני היהודים בקיבוציהם הגדולים והצפופים לא הוזכר לא בדברי נציגי העמים המשוֹר עבדים ולא בהצהרתם המשותפת.

ואותם הימים, בחורף השלישי של המלחמה, רבו, מה רבו, האותות, כי הממשלה הגרמנית עומדת להנהיג שיטות חדשות בפעולתה נגד היהודים. הדוברים המוסמכים של ממשלת ברלין הכריזו בפומבי, כי הנהוג שנקבע על ידם, להחזיק את היהודים כלואים בתוך גיטאות ובתוך מחנות עבודה, ייבטל מעתה. המלחמה ביהדות נכנסה לשלב חדש, שפתח פתח לזדונות שלא העלה הדמיון עד כה. הכרזתו של גבלס ב„דאס רייך“ מיום 16 בנובמבר 1941, כי „מתאשרת נבואתו של היטלר על השמדת הגזע היהודי באירופה“, לוותה הודעה מוסמכת למדי של מושל הגנרל-גוברנמנט הפור לני, פראנק, שבאה יומיים אחרי-כן, ב־18 בנובמבר. בנאומו באוניברסיטת ברלין הודיע פראנק ברור ומפורש, כי הוא עומד לחסל את הגיטאות בפולין. בתחילה, אמר, היתה כוונת הממשלה הגרמנית לרכוז את כל היהודים בשטחה של פולין, ואולם עתה הוחלט כי פולין לא תהיה ליהודים אלא מחנה-מעבר, ממנה יגורשו הלאה, מזרחה. „מאחר שבאו מארץ-ישראל לאי-רופה, לא יקשה להם ביותר לעבור עוד 600 מיל מזרחה מכאן“³⁴. אמנם, אותם הימים לא היה ידוע עדיין ברור, מהו ענין ה„גירוש מזרחה“. הדבר נתברר אחרי-כן, לאחר שהכרזתו של פראנק הוגשמה, וגדול הגיטאות שבוארשה הורק משוכניו. אז נודע, כי „גירוש מזרחה“ פירושו שילוח רכבות יהודים אל מרכזי-הטבח שבטרבלינקה, שבבליז'ץ וסוביבור.

ואולם תשע הממשלות הגולות של המדינות הכבושות שחתמו על ההצהרה המשותפת, הרי עמדו כל הזמן בקשר עם תנועות המחתרת האנטי-גרמנית בארצותיהן. התמונות המחרידות של הסבל היהודי לא נעלמו מהן, ולא פעם המציאו הן עצמן ידיעות מוסמכות על המצב לציבור היהודי. במה נסביר איפוא את השתקתו של האסון היהודי בהפגנה רבת רושם זו

שבארמון ס"ט ג'ימס, שהתקיימה ברגע המכריע ביותר של הטראגדיה היהודית באירופה?

(3) הצהרת־מחאה חגיגית ללא פעולת עזרה והצלה ממשית:

ב־17 בדצמבר, שנת 1942, נתפרסמה בלונדון, במוסקבה ובוואשינגטון הצהרת־מחאה משותפת מאת ממשלות בנות־הברית, בה נאמר, בין השאר: „תשומת־לבן של ממשלות בלגיה, צ'כוסלובקיה, יוון, לופסמבורג, הולאנד, נורווגיה, פולין, ארצות־הברית של אמריקה, בריטניה הגדולה וצפון־אירלנד, ברית־המועצות, יוגוסלאביה ושל הוועד הלאומי הצרפתי, הופנתה לידיעות הרבות שהגיעו מאירופה, כי הממשלה הגרמנית, לא זו בלבד שהיא מונעת מאנשים בני הגזע היהודי, הנמצאים בשטחים הנתונים לפיקוחה הבארבארי, את הזכויות האנושיות היסודיות ביותר, אלא גם מוציאה לפועל את מזימתו של היטלר, שחזר עליה פעמים רבות — להשמיד את העם היהודי באירופה“.

לשון ההצהרה היתה הפעם ברורה וחד־משמעית. המציאות הוצגה במלוא בהירותה: „הממשלה הגרמנית מוציאה לפועל את מזימתו של היטלר להשמיד את העם היהודי באירופה“. ומה היתה תגובתן של בנות־הברית על זאת? — הכרזת־מחאה נמרצת, כי הן „מגנות בביטויים התריפים ביותר שאפשר להעלותם על הדעת את השיטה הבאסטיאלית הזאת“, והצהרה תקיפה, כי „הן חוזרות ומאשרות את החלטתן הכנה והנאמנה, כי כל האחרים לפשעים אלה לא יימלטו מענשם“. על ערכה המעשי של ההצהרה ניתן לעמוד מתוך זה, שמעשה התגובה על השמדת־הבוסק השיטתית של היהודים נדחה עד למחרת המלחמה, לאמור — התגובה על מעשי־הרצח תבוא לאחר שהיד המרצחת תגודע במלחמה הכללית. מעצמות־הברית השתדלו לשוות להצהרתן חגיגיות יתירה, ובראש־וראשונה השתדלה בזאת הממשלה הבריטית. בבית־הנבחרים הבריטי נקראה ההצהרה ע"י מיניסטר החוץ אנטוני אידן עצמו, וכל חברי הבית קמו כאיש אחד כדי להפגין את רגשי־הכבוד שלהם לקרבנות היהודים. ואולם הפגנה מיוחדת במינה זו הרי לא היתה אלא מחפה על אפסות ערכה הממשי של ההצהרה.

מבחינה פורמאלית באה ההצהרה המשותפת של בנות־הברית כתשובה

על אגרת הממשלה הפולנית בגולה מיום 10 בדצמבר 1942. אגרת זו כללה בסיכום דבריה דרישה ברורה: „הממשלה הפולנית — נציגת השלטון החוקי של השטחים, אשר בהם מבצעים הגרמנים את ההשמדה השיטתית של אזרחים פולנים ושל אזרחי מדינות אחרות ממוצא יהודי — רואה חובה לעצמה לפנות לממשלות האומות המאוחדות, מתוך אמונת אומן, שיסימו לדעתה, כי לא די בגינוי הפשעים הגרמניים והענשת הפושעים, אלא יש למצוא אמצעים נותני תקוה, כי אפשר יהיה למנוע את גרמניה מלהמשיך בשיטות ההשמדה ההמונית”³⁵.

בנות־הברית, שהסתפקו בגינוי מילולי נוסף של פשעי הגרמנים, ולא ניסו לאסור את ידיהם של הרוצחים הגרמנים תיכף ומיד — השיבו איפוא תשובה שלילית על האגרת הפולנית, דחו את הדרישה העיקרית שבה. לשליטי מעצמות־הברית היה ברור למדי, כי אוהרת־עונש סתם, ואפילו היא מבוטאת במלים החריפות ביותר, אין בה כדי לפעול על הגרמנים, מאותה סיבה פשוטה, שאזהרות כגון אלה כבר היו במרוצת המלחמה לשיגרה דיפלומטית ותעמולתית. אמנם בפעם הראשונה הושמעה הצהרת־אזהרה, כי גרמניה, עתידה לתת את הדין על כל פשעי־המלחמה; ביום 25 באוקטובר 1941. אחרי התנפלות על חיילים גרמנים בצרפת, הוציא שם שלטון־הכיבוש הגרמני להורג עשרות בנות־ערובות מבין האוכלוסיה האזרחית. על מעשה זה באה הצהרת־אזהרה מפי נשיא ארצות־הברית ומפי ראש הממשלה הבריטית. אז היו עוד ארצות־הברית של אמריקה מעצמה בלתי־לוחמת ולפיכך פעלו דברי האזהרה החריפה³⁶, שמצאו להם הד רב בעולם כולו, גם על הגרמנים. ואולם בהמשך המלחמה נעשו האזהרות לדבר שבשיגרה, וברור היה מראש כי לא ישפיעו במאומה על המרצחים.

חייהם של מיליוני בנות־הערובות היהודים שבידי היטלר היו „עוֹר־מדים על משקולת”. עוד ביום 31 באוגוסט 1942, שלושה חדשים ומעלה לפני פירסום הצהרתן של בנות־הברית, העבירה תנועת המחתרת בגיטו ווארשה כרוז אזהרה: „ללא תוצאה וללא תועלת הן כל ההחלטות להעניש

Polish Ministry of Foreign Affairs: The Mass Extermination³⁵
of Jews in German Occupied Poland, 10 עמ'
Punishment for War Crimes (2), 9 עמ'³⁶

את הרוצחים ההיטלריים אחרי המלחמה, כי עד שנגיע לזה יושמדו כליל כל היהודים שנשארו עוד בחיים, גם אלה שלדעת שלטונות־הצבא הגרמניים עוד מותר להם לחיות. מכל מיליוני היהודים יישאר רק בית־קברות ענקי. נחוצות פעולות דחופות ומועילות. — ליהודים, החלשים שבבנות־הברית, הזכות לדרוש מאת בנות־הברית עזרה תכופה ומהירה במאבקם הבלתי־שוה"³⁷.

ועל זאת חזרו והשיבו בנות־הברית — באותה הצהרת־מחאה הנזכרת לעיל.

1. קריאות המצפון האנושי, שעברו ללא הד

בתוך עולם אדיש וקשוח לב זה, אדיש בכל תקופת מסע־האימים הנאצי נגד העם היהודי מחוסר המגן, וקשוח לב נוכח טבח־הבזק הטוטאלי של האוכלוסיה היהודית בכל יבשת אירופה, — גם הופיעו כמה אנשים נורעזים, אנשי־מצפון, אשר לא פעם אחת הרימו קולם וניסו לגול מעל האנור שות כולה את חרפת האדישות והקשיחות. ואם אמנם כל הקריאות הנרגשות של אנשי־מצפון בודדים אלו עברו ללא הד, היו כקולות קוראים במדבר, וכל מאמצייהם לא הסעירו את נפש העולם ולא הוציאו את שליטי העולם מקפאונם, מן הראוי להזכירם גם מפאת ערכם כשלעצמם וגם משום שעל־ידם תובלט עוד יותר האדישות הפושעת הכללית, כי לא רק רגשי הרחמים והחמלה ליהודים הסובלים ביקשו אנשי־מצפון אלו לעורר, אלא גם את הרגשת האחוריות הכלל־אנושית והכרת הסולידאריות היסודית של בני־האדם באשר הם בני־אדם. עוד בראשית הופעתה של הנאציות עמדו והזהירו האנשים האלה, כי ממשטר־האימים המתבסס והולך בגרמניה נשקפת סכנה לשלום העולם כולו, ולא רק לבטחונם של היהודים. הם אותתו בעוד מועד, הם ניבאו, כי יצרי ההרס, המשטמה והרצח, אשר השלטון הנאצי שילח מפניהם רסן סופם שיפנו במלוא עצמתם נגד כל עמי תבל, כי מסע־האיבה נגד היהודים ישמש להם לנאצים קרש־קפיצה להסתערות על כל האנושות כולה. מיד עם ההפיכה הנאצית ברייך הגרמני עמדה סופרת נוצרית בעיר ווינה, אירגה האַרְאָנְד שמה, והצביעה על מזימתו האמתית של צלב־הקרוס:

³⁷ די יידישע טראגעדיע אין איירופע, ניו־יורק, 1943, ע' 29.

„צלבה־הקרב אין האנטישמיות אלא אמצעי לחיזוק השלטון. שכל עיקרו לא בא לו אלא בדרך ליבוי רגשות השנאה ליהודים. במשך שתי שנות המשטר הנאציונאליסטי־סוציאליסטי ראינו, כי צלבה־הקרב אינו נרתע מפני רצח המוני. — אני חושבת, איפוא, כי אהבת־האמת מחייבת לתת תשובה על תורת צלבה־הקרב — על „מלחמת“ של היטלר, ולבחון לעיני העולם התרבותי, אם אמנם עומדים בפני הבקורת העקרונות הראשיים הכלולים בספר זה והמובאים להצדקת המדיניות של צלבה־הקרב“³⁸.

היא, האשה הנוצרית, היחידה שהשכילה לגלות את כל מהותה של המרידה הנאצית, נתנה גם את התשובה הנכונה על הכרזתו של היטלר: „מין קאמפף“ („מלחמת“) — בקריאה־שכנגד: „זיין קאמפף“ („המלחמה שלו“), והסבירה את תכליתה של מלחמת היטלר ביהודים: „צלבה־הקרב אינו מסתפק בזה שהוא מבזה ומענה את יהודי גרמניה; אינו מסתפק ברדיפת הקאתולים ואותם הנוצרים שנשארו נאמנים לגואל. צלבה־הקרב שואף להקים את שלטונו על העולם כולו ולהשפיע על עמי תבל שילכו בדרכיה־הדמים שלו“³⁹.

והיא התריעה גם נגד מתנגדי הנאציות: „גם מתנגדיו של היטלר כותבים פחות מדי על שאלת היהודים. הרבה, הרבה יותר יש לכתוב על צד זה של פעולת צלבה־הקרב, כדי ליטול ממנו את האמצעים לבסס את מעשי־הזוועה שלו בנימוקים מוסריים“⁴⁰. והיא, הסופרת הצנועה והבודדה, ללא עמדה וללא תארים, שהסיקה את המסקנה ההגיונית היחידה מקביעת העובדה, שהמלחמה ביהודים מסכנת את כל עצם קיומה של הציביליזציה הנוצרית, ניסתה בכוחותיה הדלים לארגן „ליגה למלחמה באנטישמיות“. ואולם עם כל כנות רצונה של היוזמת, היתה דלה יכולתה של ליגה זו לממסד את עצמה עם המפעל האנטישמי העצום של גרמניה הנאצית.

אחד הגילויים המעוררים ביותר של המצפון האנושי, שנסער על־ידי רדיפת היהודים בגרמניה, הוא מכתב ההתפטרות של הנציב העליון לענייני הפליטים על־יד חבר־הלאומים בג'נבה, סיר ג'מס מקדונלד. במכתב זה, שנכתב בעוד מעצמות־תבל היו מאזינות לכל ההצהרות שוחרות השלום

³⁸ עמ' 5, Harand: Sein Kampf, Antwort an Hitler; Wien, 1935.

³⁹ שם, עמ' 6. ⁴⁰ שם, עמ' 7.

של המשטר הנאצי, הועלתה האנטישמיות הנאצית כסכנה ישירה לבטחון העולם, המחייבת פעולה נמרצת נגד הנאציות: „השתלשלות הענינים מאז 1933, וביחוד ההתפתחות שלאחר חקיקת חוקי-גירעור, מחייבות פעולה ציבורית נוספת לפתרון הבעיה שנוצרה על-ידי מעשה הרדיפות בגרמניה. יש לכוון את סמכותם המוסרית של חברה-לאומים ושל המדינות שהן חברות בחברה-לאומים לשם פניה ברורה אל ממשלת גרמניה בשם האנושות ובשם עיקרונות החוק הציבורי באירופה. יש לדרוש שינוי באותה מדיניות המהווה מקור של אי-שקט ומבוכה בעולם, של התגרות במצפון האנושות וסכנה לעניניהן החוקיים של המדינות שנפגעו על-ידי כניסת פליטים מגרמניה”⁴¹. ומתוך הבלטה זו של מהות הבעיה והיקפה בא מקדונלד לידי מסקנה: „ספר-הברית של חברה-לאומים נותן למועצה ולמושב המליאה שלו את הסמכות לטפל בכל ענין שהוא בתחום פעולתו וקשור בקיום השלום בעולם. מאמצו של החבר להבטיח את ההכרה בזכויות-האדם יש לו יסוד לא רק בתקנותיו הברורות של ספר-הברית או בתנאי חוזים בין-לאומיים, אלא גם בעובדה, שההגנה על היחיד מפני רדיפות מטעמי גזע ודת היא תנאי חיוני לשמירה על השלום והבטחון בקרב העמים”⁴².

גם בעצם סערת המערכה העולמית, עת מהאנושות היה נדרש דם-כיפורים על פשע ההזנחה, על אשר נתנה לגדל בחיקה את נחש-הארס הנאצי ואף פינקה ופיטמה אותו לא-מעט בתקופת-מינון הזכורה, — גם בעצם מתיחות המלחמה נמצאו אנשי-מצפון, שעמדו בשער, ולא נתנו להשתיק את הטראגדיה היהודית. דוברי המצפון התאמצו לחשוף את כל בלהות הזוועה של גורל מיליוני היהודים, אנשים, נשים וטף, הנטבחים לעיני השמש על לא עוול בכפם.

עם קבלת הדו"חות הראשונים על הטבח ההמוני בגיטאות פולין יצא איש התביעה המוסרית, יאשיה ווג'וואד, חבר בית-הלורדים, בחוברת-הקריאה המועזעת: „עצרו את ידיהם”, שהופיעה בלונדון בחודש אוגוסט 1942: „נולדתי לפני שנים רבות בעולם הראוי לכבוד, אך הנאצים הפכוהו לעולם הראוי לבזו. השטחים שבהם מתרחשים מעשי-זוועה אלה גדלים

⁴¹ ע' VIII Letter of Resignation, VIII

⁴² שם, ע' IX.

והולכים. אלה שעוצמים את עיניהם, שמסרבים להאמין, ומתחמקים מהמחשבה על הנעשה בפולין וברוסיה — עתידים ליתן את הדין, שהם נותנים את את הזוועה להתפשט. — אם לא נוכל להושיט עזרה, מוטב שירדו המגפה, הדבר והרעב וישמידו את היטלר ואת כל מעשיו הבלתי־אנושיים. מוטב שייספו כולם”⁴³.

גם הארכיבישוף בקנטרבורי בזמן ההוא, ד"ר טמפל, אשר השתמש בכל עמדתו הדתית הגבוהה, כדי להזעיק ולעורר את האנושות בתקופת השפל המוסרי, השתדל לבטא את עצמת הזוועה ואת גודל החרדה. בנאום שנשא באסיפת האזעקה רבת הרושם, שנערכה בלונדון ביום 29 באוקטובר 1942 ביזמתו של ועד הקהילות בבריטניה, קרא: „עדים אנו להתפרצות רשע, שהעולם לא ראה כמותה זה מאות בשנים. מה שמתרחש היום באירופה הוא איום כל־כך, שהדמיון מסרב לתארך לעצמו. רובו הגדול של עמנו אינו משיג את הנעשה. גם קשה להביע את מלוא הזוועה. הוכחתה רגישותנו. בנאום שנשא מארק אנטוניוס ליד גופתו של יוליוס קיסר (במחזהו של שקספיר) יש שורה איומה: כל רגש הרחמים הותק על־ידי ההרגל במעשה הזוועה... גם אנו עלולים לשקוע במצב כזה”⁴⁴. בהמשך דבריו הדגיש הארכיבישוף את הגורל הטראגי המיוחד של היהודים באירופה המשוועדת לנא־ציות: „נגד עם זה — נגד היהודים — ריכוז הטירוף של הפורענות הנאצית את כל מרצו ההרסני. קשה להימנע מהמסקנה, כי ישנה כאן תכנית מתושבת להשמיד את העם היהודי”. והוא סיים את נאומו בקריאת מחאה ערה: „אסיפה זו מציינת את הזדעזעותה ממדיניות־ההשמדה המחושבת, שהנאצים הכריזו על היהודים בכל מקום שימצאום, ומביעה את תנחומיה הכנים למשפחות הקרבנות האומללים של הזוועה השיטתית המבוצעת על־ידי טבח סיטוני, על־ידי רצח בני־תערובות חפים מפשע, על־ידי הפרדת ילדים מעל הוריהם ועל־ידי מעשי אכזריות וזוועה אחרים שאין אנו יכולים להעלותם על דל שפתינו”⁴⁵.

Stop Them Now: German Mass Murder of Jews in Poland, ⁴³

London 1942 עמ' 3.

Demonstration of Protest Against Nazi Atrocities; Royal Albert ⁴⁴

Hall, London 1942 עמ' 6.

⁴⁵ שם, עמ' 7.

שופר־תמיד של המצפון האנושי במשך כל ימי הטבח היהודי באירופה, היתה אשה בת שבעים, אלינור ראטבון, חברת בית־הנבחרים הבריטי (ווג'וואוד מת בשנת 1943 והארכיבישוף מקנטרבורי, ד"ר טמפל — בשנת 1944). היא לא נתנה מנוח לבית־הנבחרים הבריטי ולממשלה הבריטית, העתירה עליהם שאלות, תביעות וקובלנות בלתי־פוסקות על מצב היהודים, הזכירה את האחריות הרובצת על האנושות לגורלם, והביאה תכניות דחופות להצלתם מיד הרוצחים. באותן שנות האימים ליהדות אירופה כמעט לא היתה ישיבה אחת בבית־הנבחרים הבריטי, בה לא עמדה ודרשה אלינור ראטבון להעלות את גורל היהודים על סדר־היום. והיא לא ידעה ליאות. את השתוממותה על אדישות העולם הביעה באזני המדינאים בלשון זו: „משפט דרייפוס, שהיה ענינו של יהודי יחיד, עורר וקומם את העולם כולו, ועתה הולכים לאבדון מיליוני יהודים על לא עוול בכפם, והעולם לא נודעזע“⁴⁶. היא קראה את האנושות להצלת היהודים בשם „הועד הפרלא־מנטרי הבריטי להצלת הקרבנות מידי הטרור הנאצי“, וקבעה תכנית־הצלה בת 12 סעיפים. נביא בזה את העיקריים שבהם: (א) להכניס שינויים בחוקי ההגירה הקיימים, כדי שתהיה אפשרות להעניק ויזות־כניסה בריטיות למספר נוסף של פליטים; (ב) להקים מחנות־קליטה לפליטים באפריקה הצפונית והמזרחית, בקפריסין ובארץ־ישראל; (ג) לפתוח מחנות זמניים לפליטים בארץ־ישראל, בלי שים לב למכסת העליה וההגירה לשם; (ד) להרחיב את התכנית להוצאת יהודים מארצות אירופה המזרחית־דרומית ולכלול גם ארצות אחרות בסידורים הנעשים בשביל בולגריה, בשביל רומניה והונגאריה; (ה) להגדיל את מספר אמצעי ההובלה להעברת היהודים הניצלים דרך תורכיה; (ו) למנות נציב עליון מיוחד מטעם האומות המאוחדות למען הצלת היהודים, שיבקר בארצות נייטרליות וינהל שם את המשאומתן על אפשרויות נוספות להצלה⁴⁷.

גם בעבר השני של האוקיאנוס האטלאנטי, ביבשת אמריקה, נתעוררו כמה אנשי מצפון ויצאו בדברים נועזים כדי להניע את העם האמריקאי ואת הממשלה האמריקאית למעשי־הצלה דחופים ונמרצים. בתוכם היו חברי

⁴⁶ ביולטין של סט"א, 13 במאי 1943.

⁴⁷ Rothborne: Rescue The Perishing; London 1943

בתי הפרלאמנט, הקונגרס והסינאט, ובראשם הסינאטורים וואגנר וטאפט, מחברי ההצעה הארצישראלית בקונגרס האמריקאי, מנהיגי תנועת הפועלים באמריקה וגם נציגים גבוהים של הכנסיות הנוצריות למיניהן. לציון מיוחד ראוי נציגת „הליגה הבין־לאומית של נשים למען שלום וחירות“, מיס ראנדל, שיצאה בקריאתה המרעידה לב ונפש בחוברת „קול דמי אחיך“. נציגת נשים זו קראה דברים קשים באזניהם של מארגני ועידת ברמודה: „אמנם אין לזלזל בקשיים שנתקלה בהם ועידת ברמודה. ואולם אילמלי היו לצירי ברמודה נשים, ילדים והורים בתוך אלה החיים במחשכים ובעינויים בבתי המוות של אירופה היו מתקבלות בה בלי ספק החלטות מסוג אחר“⁴⁸. ונאמנה לכלל ההומאני הגדול, „קשוט עצמך ואחר־כך קשוט אחרים“ היא דורשת, כדוגמת ראטבון, קודם־כל הקלות בחוקי־ההגירה הקיימים בארצה היא: „אילו רצה הקונגרס או אילו הוכרח לכך בלחץ דעת־הקהל, יכול יכולנו להכניס לארצות־הברית מאז החלה המלחמה, עוד חצי מיליון מהגרים, בלי הגדיל על־ידי כך את המספר הכללי של מהגרים שהורשה על־ידי החוק. מי יודע, כמה אלפי אנשים נידונו למוות בבתי־ההשמדה של אירופה בגלל מדיניותה הלגאליסטית של ממשלתנו“. והיא סיימה קריאתה במלים אלו: „אתם נתבעים שלא להסתפק בדבר־יגיוני נמלצים ובדברי אהדה, שאין אתם מאמצים להצלה, אשר באזניהם של ההולכים למות הם מצלצלים כלעג. באדישותנו, בפחדנותנו ובדעותינו הקדומות נהיה לשותפים בביצוע גדול הפשעים של ההיסטוריה — בצליבתו ההמונית של עם שלם.“

ואולם כל הקריאות הללו באזני המצפון האנושי עברו ללא הדי, היו כלא היו.

ז. מאוויאן ועד ברמודה — נסיונות־שוא של הצלה

אכן, אין להעלים עין מהעובדות. שליטי העולם הנוצרי, מעצמות הדימוקראטיה האנגלו־סאכסית — יזמו פעמים מספר יזמות גדולות להצלת היהודים. נעשו כמה נסיונות להצלה בהיקף בין־לאומי רחב, שעוררו תקוות גדולות; בעית היהודים, אשר גורשו מארצות הורתם ולידתם, מגרמניה ומכל

⁴⁸ לפי: „פאקטן און מיינונגען“, חודש־ביולעטין פונם פאָרשונגס אינסטיטוט ביים יידישן ארבעטער קאמיטעט; ניו־יורק, מאי 1944, עמ' 6.

הארצות שדבקו מרצון או מאונס בתורת הגזענות הנאצית — לא ירדה מעל סדר־יומה של דעת־הקהל העולמית. נתוועדו ועידות, הורכבו ועדות ממשלתיות ובין־ממשלתיות, ועדות־חקירה, ועדות־עזרה, ועדות־ארעי וועדות־קבע, עובדו ונוסחו תכניות לאין־ספור, תכניות, אשר מיליוני בני־אדם קשרו בהן את אחרית תוחלתם. ואולם מה מאוד הכזיבו כל המפעלים הכבירים הללו, שנולדו בהמולה רבה ובקולי קולות!

עם סיכום התוצאות הממשיות של כל אותם כינוסים למען הפליטים, מאוויאן ועד ברמודה, ושל כל אותם מוסדות־עזרה, מן הקומיסריון לפליטים ליד חבר־הלאומים, שנוסד עוד בשנת 1933, ועד הועדה האמריקאית לפליטי המלחמה, שהוקמה בשנת 1944 — אנו עומדים תוהים: איזה סך־הכל זעום ומביש! כאילו על כל הפעולות למען הפליטים רבצה מין קללת־עקריות. קללת עקריות? ושמה לא באו כל אלה מתחילתם לשם עזרה והצלה של ממש, אלא רק לצרכי פרסומת גרידא, לשם הפגנה, כי הנה מעצמות־תבל האדירות מלאות, כביכול, דאגה וחרדה לגורל הפליטים האומללים?

ואמנם, סקירת הפעולות הבין־לאומיות הרשמיות לעזרת הפליטים מראה, כי כשלונן לא בא מסיבת מעצורים אובייקטיביים חיצוניים, אלא היה פרי גישה קלה, בלתי־רצינית לבעיה טראגית ומסובכת. הכשלון בא מסיבת העדר החלטיות וכנות, מהעדר רצון־אמת להציל. המעצמות האנגלו־סאכסיות אשר בידן, ורק בידן, היו המפתחות למעשה־ההצלה ראוי לשמו והשלטון על כל ארצות הקליטה למהגרים, וברשותן היו כל אמצעי־התחבורה להעברת היהודים מאזורי המוות לאזורי החיים, — מעצמות־תבל אלו לא התכווננו ואף לא התכוונו למעשה הצלה ממשי.

שלוש פעמים ניגשו המעצמות לפתור את בעיית הפליטים לפי תכנית רבת־תנופה. שלוש פעמים הכריזו באוני העולם כולו על כנות רצון ועל תקיפות החלטתן להסדיר את הדבר הסדר משביע רצון. שלוש פעמים: (א) לפני המלחמה, בתקופת ההתפייסות עם הנאציות; (ב) תוך מהלך המערכה העולמית ובעצם התלקחותה של מלחמת־ההשמדה ביהודים; (ג) עם ההכרעה הצבאית הגדולה במלחמה ושלב־הגמר של השמדת היהודים. שלוש פעמים נעשו נסיונות לארגון הצלת היהודים בממדים רחבים, ואולם כל הנסיונות הללו לא היו אלא נסיונות של מה־בכך שנידונו מראש לכשלון.

(1) ועידת אװיאן בשנת 1938:

נסיון ראשון היתה ועידת אװיאן. היוזמה יצאה מממשלת ארצות-הברית, מהנשיא פרנקלין ד. רוזוולט. זרם הפליטים היהודים מאזורי השתלטותה של הנאציות גבר והלך. יהודים היו נמלטים ובורחים דרך כל חור וסדק אל הארצות הגובלות בגרמניה הנאצית ונוהרים בכל נתיב של שטח-ההפקר אשר בין הגבולות. הדבר עורר חרדה. למחצית המיליון של יהודי גרמניה, שנידונו על-ידי המשטר הנאצי לעקירה, ושבחלקם כבר היו עקורים, היה דרוש מקום קליטה מיד, והנה נוספו עוד עליהם 200 אלף ומעלה יהודי אוסטריה וחבל-הסודטים, אשר עם סיפוח הארצות הללו לגרמניה-הרבתי הנאצית, נאלצו גם הם לקחת מקל-הנדודים בידם. והשעה דחקה, כי השלטון הנאצי הלך והגביר את לחצו על היהודים. שעה זו באה הצעה מאת הנשיא רוזוולט שהיתה, לכאורה, פשוטה וברורה. הנשיא רוזוולט הציע לכל מדינות העולם, לקטנות ולגדולות, כי יקציבו כל אחת מכסה מסויימת של רשיונות-כניסה, תרומה הומניטארית לקרבנות ההסתה הגזעית. ובפינה שקטה בצרפת, בעיר אװיאן, כונסה לתכלית זו ועידה רבת משתתפים, שלשולחנה ישבו נציגי 32 ממשלות.

ביום 6 ביולי, שנת 1938 נפתחה הועידה ברוב פאר והדר. ליו"ר הועידה נבחר שליחו האישי של הנשיא רוזוולט, מירון טיילור. נציגן של ארצות-הברית עמד בנאום-הפתיחה שלו על כל חומר המצב: „אין זו עוד בעיה פרטית הנוגעת לארץ זו או אחרת בלבד. זוהי בעיה הדורשת פעולה בין-ממשלתית. אם יניחו לזרמי ההגירה להתמיד בתנועתם האנארכית ובלחצם הגובר והולך על המדינות הקולטות מהגרים, וממשלות אחרות תוספנה להטיל בפזיזות על עולם שרוי במצוקה ובלתי-מוכן לדבר, חלקים גדולים של אוכלוסייתן — אנו צפויים בעתיד לסבל אנושי רב-פורענות, שסופו לעורר אי-שקט כללי ומתיחות בין-לאומית כללית, והללו אינם עשויים להביא לידי שלום ב-ר-קיום — משאת-נפשם של כל העמים“⁴⁹. הרקע המדיני של הבעיה הוא כראוי, וגם היקף הבעיה נקבע כראוי. טיילור קבע, כי רצונה של ממשלת ארצות-הברית היא, שהועידה תדאג לא רק לפליטים שכבר יצאו את גרמניה, כי אם גם ל„כל אותם האנשים שעוד

⁴⁹ ראה מיסמכים, פרק VII, ג'ה.

לא עזבו את גרמניה (ואוסטריה), אך רוצים הם להגר מתוכה עקב היחס שמתחסיים אליהם בגלל השקפותיהם הפוליטיות. אמונותיהם הדתיות או מוצאם הגזעי". ואולם כאשר עבר טיילור בנאומו לצד המעשי של ארגון העזרה לפליטים, הדגיש, כי בהזמנה לוועידה, שנשלחה על-ידי ממשלת ארצות-הברית, נאמר, כי "כל פעולה שהוצעה כאן צריכה להיעשות בתוך מסגרת החוקים והמנהגים המקובלים במדינות המשתתפות בוועידה". לשומעים היה ברור, כי סייג זה בא לשחרר בראש וראשונה את ממשלת ארצות-הברית מכל פעולה המתאימה לחומר המצב. ואמנם אחרי ההצהרה החגיגית על נכונות ממשלת ארצות-הברית לפעולה, הצהרה שעוררה תקווה, כי מעצמה אדירה זו, יוזמת הוועידה, תודיע על מעשה יוצא מהכלל, אשר ישמש דוגמה ומופת לכל משתתפי הוועידה, באה האכזבה הגדולה: "הממשלה האמריקאית — הוסיף טיילור והודיע, — עשתה צעדים לשם איחוד מיכסות המהגרים בשביל גרמניה ובשביל אוסטריה לשעבר, ועכשיו יכולים — 27.370 מהגרים גרמנים להכנס לארצות-הברית. זוהי מיכסת ההגירה הגרמנית השנתית!" מיכסה זו נקבעה מתוך התאמה קפדנית מלאה לחוקי הגבלת ההגירה. ממשלת ארצות-הברית, בעלת ההצהרה החגיגית והיוזמה הנדיבה, לא היתה מוכנה, איפוא, לעשות שום מאמץ מיוחד. יתר-על-כן: הסטאטיסטיקה שנתפרסמה אחר-כך על הכנסת מהגרים לארצות-הברית ממדינות אירופה הוכיחה, כי גם המיכסות המוגבלות לא נוצלו במלואן. בשנות 1933—1939, היינו — מאז עלייתו של היטלר ועד פרוץ המלחמה, רשאים היו להיכנס לארצות-הברית, לפי מיכסות ההגירה הקיימות, 920 אלף מהגרים מאירופה, ולמעשה הוכנסו רק 318.811 מהגרים, כ־35 אחוז⁵⁰. גם במסגרת ההגבלות הקיימות התאמצו איפוא שלטונות ארצות-הברית ונציגיהן הקונסולאריים להכביר על כניסת הפליטים ולצמצם את מספרם.

ולפי דוגמה זו של נדיבות-לב מילולית נהגו כל שאר משתתפי הוועידה. נציגה של ממשלת בריטניה, לורד וינטרטון, הצהיר חגיגית בפתיחת הוועידה, כי "לממשלת הוד-מלכותו ולעם הבריטי הבעיה היא בעיקר הומאניטארית. המדיניות המסורתית של ממשלת אנגליה היא — לתת מקלט לאנשים, אשר מטעמים מדיניים, גזעיים או דתיים נאלצו לצאת את ארצותיהם. ועד היום

לא היתה כל סיבה שבגללה תתחרט אנגליה על מדיניות זו. הפליטים העשירו לעתים קרובות את חייו של העם הבריטי וסייעו לפריחתו⁵¹. וסופו של נאום חגיגי זה היה כי „אנגליה אינה כיום ארץ קליטה למהגרים!“

בעקבותיהן של מעצמות־תבל אדירות אלו הלכו נציגי המדינות הקטנות. בנאום־הפתיחה של נציג ארצות־הברית הורמה על נס „נדיבות־לבן המעודדת“ של שלושים ממשלות ויותר, אשר קיבלו את ההזמנה להשתתף בוועידה. והנה עמדו נציגי הממשלות הנדיבות הללו בארבע ישיבות פומביות והצהירו הצהרות חד־גוניות, הביעו כולם פה אחד הכרת־טובה לנשיא ארצות־הברית על יזמתו הנעלה, הדגישו את ערכו הנשגב של מפעל הומאני זה לעזרת הפליטים. 39 היה מספרם, ובתוכם 21 ארגונים יהודיים. נציגים מסקנה אחת — כי מפני הקשיים הכלכליים, אין בארצותיהם שום אפשרות לקליטה המונית של פליטים⁵².

התוצאה הממשית היחידה של ועידת אוויאן היה יסוד הוועד הבין־ממשלתי לפליטים, שמקום מושבו נקבע בלונדון. לוועד הזה הועברו כל התזכירים שהוגשו לוועידה, ועמם — כל התקוות והסיכויים שתלו בה. כי באוויאן נתקבצו גם נציגי ארגונים ומוסדות ציבוריים בלתי־ממשלתיים לעזרת הפליטים. 39 היה מספרם, ובתוכם 21 ארגונים יהודיים. נציגים אלה הביעו את דרישותיהם בגלוי ובפרהסיה, ואולם תשובות הממשלות על האפשרות המוגבלת לכניסת פליטים לארצותיהם נמסרו לוועד הבין־ממשלתי מתוך סודיות גמורה⁵³. ארצות אחדות הסכימו לקבל חקלאים מומחים, אחדות הקציבו רשיונות מספר לסוגים מסויימים של פועלים מקצועיים, והסך־הכל היה — מספר רשיונות־כניסה זעום.

בנוגע לפעולותיו של הוועד הבין־ממשלתי לפליטים, שהיו גם הן לוטות סודיות רבה, יש לנו עדות נאמנה של אחד ממשתתפי הוועידה באוויאן, של יו"ר הוועד המייעץ בענייני הפליטים בארצות־הברית, ג'מס מקדונאלד: „פעולתו הראשונה של הוועד הבין־ממשלתי היה נסיון־שוא לברר יחד עם גרמניה את אפשרויות ההגירה המסודרת של הפליטים, אשר יורשו לקחת

⁵¹ ביולטין של סט"א, מיום 10 ביולי 1938.

⁵² הדו"ח של הקונגרס היהודי העולמי על ועידת אוויאן, ניו־יורק, 1938.

⁵³ Sir John Hope Simpson: The Refugee Problem, London 1939.

אתם רכוש מספיק כדי הוצאות השתכנותם במקום מגוריהם החדש. אחר נשלחו ועדות מומחים לחקירת אפשרות יישובם של פליטים ברודויה הצפונית והדרומית, בגויאנה הבריטית, ברפובליקה סאן-דומינגו ובאי הפיליפינים, מינ-דנאו. הוצאות ההתישבות באפריקה נמצאו גדולות למדי, אך לשם נסיון הומלץ על יישובן של קבוצות בנות חמש מאות משפחות כל אחת בשטחים אחדים. בפרוץ המלחמה, בספטמבר 1939, בוטלו התכניות ליישובם של פליטים בגויאנה הבריטית ובפיליפינים, אך הגשמתה של תכנית ההתישבות בסאן-דומינגו הלכה ונמשכה בהנהלתו המסורה של ג'ימס ג. רוזנברג ובחסותה של חברת-ההתישבות ריפובליקת סאן-דומינגו, חברה פרטית שנת-ארגנה בניריוק, והתקשרה בחוזה עם ממשלת סאן-דומינגו. יותר מחמש מאות פליטים נתקבלו במושבות סוסוא של ריפובליקת סאן-דומינגו, אך העברתם של פליטים נוספים נמנעה מפני קשיי ההובלה שבאו לאחר זה.⁵⁴ זו ועידת אוויאן, ואלה תוצאותיה.

(2) ועידת-ברמודה בשנת 1943:

יוזמי ועידה זו היו בריטניה וארצות-הברית. מצב היהודים ביבשת-אירופה המשוועדת לנאציות והגדר ברורות בהצהרת האומות המאוחדות מיום 17 בדצמבר, שנת 1942: „שלטונות הגרמנים אינם מסתפקים עוד בשלילת הזכויות האנושיות האלמנטאריות מבני הגזע היהודי, אלא הם מר-ציאים עכשיו לפועל את מזימתו של היטלר, שחזרה ונשנתה בפיו כמה פעמים, להשמיד את עם היהודים באירופה“. הדין-וחשבון של מיניסטרי-החוץ בווישינגטון, שנתפרסם עוד לפני הצהרה זו, ביום 2 בדצמבר, הדגיש את מלוא רצינות המצב בקבעו, כי „שני מיליונים יהודים כבר ירדו שאולה באירופה, ו-5 המיליונים הנותרים נתונים בסכנת ההשמדה“.⁵⁵ והידיעות שהיו מסתננות ובאות מכל שטחי אירופה הכבושה בידי הנאצים היו מספרות כי יום-יום ושעה ושעה נטבחים והולכים אלפים יהודים. גם הודגשה והוכרה כל מידת האחריות המוטלת על אומות העולם. אחד מעתוני אנגליה החשובים כתב: „בתולדות העולם ייזכר ויירשם מה עשו האומות אשר ראו את הגדולה

⁵⁴ James G. McDonald: Where can the Refugees go?; London 1944

⁵⁵ עמ' 3, Under Sentence of Death; London,

בזוועות ההיסטוריה כדי להפסיק את הטבח, ומה הזניחו ולא עשו" ⁵⁶ והיתה גם תכונה גדולה: בכל יום הושמעו הצהרות חגיגיות מעל במות הפרלמנטים בבריטניה ובארצות-הברית, כי הנה עומדים לערוך ועידה בין-לאומית מיר חדת לשם ארגון מעשי הצלה, כי הנה כבר נמשך והולך משאומתן בין שתי המעצמות האנגלו-סאכסיות על מועד הועידה ועל מקום הועידה...

ובינתיים נתפרסמו כמה פרטים מאלפים על ההתייעצויות המוקדמות שבין שתי המעצמות. ביום 20 בינואר 1943 העבירה ממשלת בריטניה תזכיר מיוחד לממשלת ארצות-הברית, בו נאמר, כי "דרך הפעולה המועילה ביותר תהיה ועידה שתקבע, מה עושה כל ממשלה, ומה ניתן לעשות עוד לשם קליטת הפליטים" ⁵⁷. בתזכיר זה גם צויין, כי "אילו בא בחשבון שיתוף-פעולה בין-לאומי לעזרת הפליטים, היו ממשלת בריטניה ומושבותיה מוכנות לחקור ברצון את המצב ולברר, אם בקשיי האספקה והקליטה הקיימים ניתן עוד לקבל פליטים נוספים בשטחים הבריטיים". אחרי פיגור של חודש ומעלה הומצא לממשלה הבריטית תזכיר-התשובה של ממשלת ארצות-הברית, ובו נאמר כי "ממשלת אמריקה משתתפת במלואה בהדרתה של הממשלה הבריטית לגורל הפליטים, ומשוכנעת, כי עשתה ומוסיפה לעשות כל מאמץ לעזור לעמים המעונים והנרדפים. ואשר להצעה בדבר מתן מקלט לפליטים, הרי קשורה הממשלה בחוקה מאושרת בקונגרס, הקובעת את מדיניות ההגירה" ⁵⁸.

תזכיר זה של הממשלה האמריקאית לא בא אלא כדי לטשטש את הדחיפות שבבעיית הצלת שארית היהודים באירופה. גם הממשלה הבריטית נאחזה בחשק רב בנימוק זה, ומעל במת בית-הלורדים הכריז לורד קרנבורן בשם ממשלת בריטניה, כי "אין לראות את הדבר כבעיה יהודית, שכן כל העמים באירופה וחנונים תחת עול הגרמנים" ⁵⁹. את כל אי-הכנות ואי-ההגינות שבנימוק זה הוקיע באותה ישיבת בית-הלורדים הארכיבישוף מקנטרבורי. הוא אמר: "מציעים לנו הצעת-נבונים, כי לא נצמצם את תשומת-לבנו בסבלם של

⁵⁶ The Observer, London, 11.4.1943

⁵⁷ ביולטין של י"א, 5 במרס 1943.

⁵⁸ ייווא-בלעטער; ניריורק, ינואר-יוני 1943, ע' 9.

⁵⁹ לפי הדו"ח הרשמי של בית-הלורדים מיום 23 במרס 1943.

בני גזע אחד בלבד, שכן נפלו קרבן לרדיפות, וגם לטבת, אזרחים בני ארצות אירופיות רבות. ואולם האמת היא, כי משטמת־הטירוף רוכזה במיוחד נגד היהודים, ולא ייתכן כי לא נקדיש תשומת־לב מיוחדת למה שנעשה בהם ולמה שעוד זוממים לעשות בהם. אנו יודעים את הכרזת היטלר, כי מלחמה זו תביא לידי השמדת היהודים, ועתה הוא הולך ומוציא לפועל את האיום"⁶⁰.

אחרי הכנות מרובות במשך ארבעה חדשים נתקבצו סוף־סוף, ביום 19 באפריל 1943, באי ברמודה שבטבור האוקיינוס האטלאנטי כמה מיניס־טרים ופקידים רמי מעלה, שליחי שתי המעצמות הדימוקראטיות הגדולות כדי לטכס עצה, כיצד יש לעזור לאנשים הנתונים לטבת. ואולם בבוא השעה החגיגית, שעת פתיחת הועידה הגדולה, עמדו מיד ראשי יוזמיה עצמם לבטל בדבריהם כל אפשרות של פעולה ממשית, להוציא מלבם של המשתתפים בוועידה כל שאיפה וכל רצון למעשה נועז, שיהלום את אימת השעה ואת גודל האחריות. ראש המשלחת הבריטית, סגן מיניסטר־החוץ, הצהיר בנאום־הפתיחה שלו: „הפתרון היחידי לבעיה הוא הנצחון בכוח הנשק שלנו. עלינו לשים לב לדבר, שרגשות ההומאניות והרחמים שבלבנו לא יפתו אותנו לדרכי פעולה, אשר באופן הטוב ביותר הן עלולות לדחות את יום השחרור ובאופן הרע ביותר — יעשו את השחרור מהנאציות לבלתי־אפשרי לעולם”⁶¹. וראש המשלחת האמריקאית הוסיף אף הוא ברוח זו: „הדבר הוודאי היחידי הוא, כי הבעיה מקיפה ביותר, משתוכלנה שתי הממשלות המיוצגות כאן לפתור אותה”.

דיוני הועידה והחלטותיה נשמרו בסודיות מוחלטת. ואולם ההודעה הרשמית שנתפרסמה בסופה, ביום 29 באפריל 1943, הוכיחה, כי אכן כל עיקר תפקידם של משתתפי הועידה היה, כפי שצויין מראש ע”י ראשי המשלחות האחרים, לעצור כל מעשה־הצלה נועז. דבר זה הוגדר במפורש בהודעה: „עוד מראשית הועידה היה ברור, כי כל הצעה והמלצה, שהמשלחות יכולות להגיש לממשלותיהן מן הצורך הוא שלא יהיה בהן משום נגיעה והתערבות במאמץ המלחמתי של האומות המאוחדות, ומכל־שכן משום עיכוב והשהייה, ושתהיינה עשויות להתגשם בתנאי המלחמה.

⁶⁰ ראה מסמכים, פרק V, מ”ה.

⁶¹ ביולטין של „רויטר” מיום 19 באפריל 1943.

מטעם זה ראו צירי הועידה הכרח לעצמם לדחות לגמרי הצעות מסוימות, שלא יכלו לעמוד במבחן כפול זה"⁶².

כמה פרטים על דיוני הועידה ועל החלטותיה השליליות נודעו מפי סגן מיניסטר-הפנים הבריטי, פיק, בשעת הויכוח בבית-הנבחרים ביום 19 במאי 1943. דובר הממשלה אמר, כי „הצירים דחו את ההצעה לישא וליתן עם הממשלה הגרמנית בדבר שיחרור פליטים, וכן דחו את ההצעה, כי שבויי מלחמה או עצורים אזרחיים יוחלפו בפליטים”. סגן-המיניסטר הודיע, כי לדעתו כמעט אי-אפשר לעשות ולא כלום כדי להוציא את האנשים מצפוני הנאצים, ועוד הוסיף, כי עניני הספנות הם בעלי חשיבות מכרעת ויש לנקוט את הכלל העקרוני, כי נצחון מהיר במלחמה היא העזרה הטובה ביותר לפליטים⁶³.

מאחר שזו היתה הגישה לבעיה שבפתרונה היו תלויים חייהם של מיליוני בני-אדם, אין להתפלא כלל על הדבר, שתוצאות הועידה בברמודה נמצאו במרוצת הזמן אפסיות בהחלט. אכן, הוסיפה עוד להתקיים מין „ועדה בין-ממשלתית לעזרת פליטים”, וועדה זו גם הוסיפה לפרסם דו"חות מפעור לותיה למען הפליטים. אחד הדו"חות שלה, שנתפרסם ביום 10 בדצמבר, 1943, שבעה חדשים אחרי הועידה, קבע עם סיכום פעולותיה ויזמותיה של ועידת ברמודה, כי אנגליה, אחת משתי היוזמות של הכינוס ההוא, היתה „מוכנה לתת מקלט בארץ-ישראל ל-34 אלף יהודים, ובראש וראשונה לנשים ולילדים, מארצות דרום-מזרח אירופה, ואולם המאמצים שעשתה לתכלית זו לא הוכתרו בהצלחה”⁶⁴.

(3) הועד האמריקאי לפליטי-המלחמה בשנת 1944: הנסיון השלישי לארגון מפעל-עזרה מקיף לפליטים היה „הועד האמריקאי לפליטי-המלחמה”. היוזמה יצאה מאת נשיא ארצות-הברית, רוזוולט. היתה השעה האחת-עשרה למלחמה. ההכרעה האיסטראטגית במערכת-האיתנים שבין מעצמות-הברית ובין גרמניה הנאצית באה זה כבר. גם בחזית המזרח,

⁶² ביולטין של „רויטר” מיום 29 באפריל 1943.

⁶³ ראה מסמכים, פרק V, מ"ט.

⁶⁴ ביולטין של „רויטר” מיום 10 בדצמבר 1943.

ברוסיה, גם בחזית הדרום, באיטליה, גם במלחמת האויר ובמלחמת הימים נמצאה אז גרמניה במצב של נסיגה. חוֹט־השדרה של התוקפנות נשבר, גר־מניה נאלצה לעבור מהתקפה להגנה. ואולם עם כל אלה לא היו השלטונות הנאציים מסיחים דעתם רגע אחד מפעולתם השיטתית להשמדת היהודים. הגיעה איפוא השעה האחרונה ממש להצלת שרידי היהודים באירופה. ובשעה אחרונה זו הופיע הנשיא רוזוולט כמושיע ומציל. ב־22 בינואר 1944 יצאה פקודה על ארגון „ועד לפליטי המלחמה“, שיהיה המוסד העליון של ממשלת ארצות־הברית לתכלית זו. בפקודה נאמר ברור, כי „מדיניות הממשלה היא לעשות בכל האמצעים שברשותה כדי להציל מידי האויב את כל האנשים שנשקפת להם סכנת־מוות“. אכן, בשעה שהועד פתח בפעולתו באה שוועת הצלה מאת הקיבוץ היהודי האחרון ביבשת אירופה, מאת הקיבוץ היהודי בהונגריה, אשר עם השתלטותם המוחלטת של צבאות גרמניה היה צפוי להשמדת־בזק. ביום 20 במרץ 1944, הסעיר הנשיא רוזוולט שוב את העולם כולו בקריאתו: „תהא זו טראגדיה גדולה, אם אנשים אלה החפים מכל פשע, שמאחוריהם עשר שנות זועת־זעמו של היטלר, יפלו בנופלים עכשיו, על סף הנצחון הגמור“⁶⁵.

והנה אותו ועד אמריקאי עליון, אשר בראשו עמדו שלושת המיניס־טרים החשובים בממשלת ארצות־הברית, מיניסטר־החוץ, מיניסטר־המלחמה ומיניסטר־הכספים, ואשר לפי ההצהרות וההבטחות הרשמיות הועמדו לרשותו כל מקורות השלטון, הכוח וההשפעה של מעצמה עולמית זו, — מה מצער ומה מאכזב הוא סיכום פעולתו. והרי זה בא לעולם בקול רעש אדיר וחזק, פעולתו היתה נעשית תמיד בפירסום גדול, הדינים־והחשובות שלו היו ניתנים בפומביות רבה! אמנם יש לרשום לזכותו גם כמה פעולות שהצליחו ושתוארו מתוך הבלטה יתירה בדו"ח של מנהלו הראשי ויליאם אדוויאר⁶⁶. ואולם מה דלות ופחותות־ערך הן בפני הצרכים, בפני האפשרויות הגדולות שהזנחו. הסיכום האובייקטיבי של מעשי הוועד מראה ברור, עד כמה היתה נכונותו לפעולה רחוקה מהכרוזותיו החגיגיות. נטול נטל על עצמו כמה וכמה תפקידים דחופים בכל שטחי ההצלה, ולכל אלה מינה לו, בסה"כ —

⁶⁵ ראה מסמכים, פרק 11, ט"ז.

⁶⁶ ראה: „צוקונפט“, ניו־יורק, דצמבר 1945.

25 עוזרים ופקידים בוואשינגטון, ואחד או שנים נציגים בארבע ארצות נייטראליות: בתורכיה, בפורטוגאל, בשבדיה ובשוויצריה! מבחינה רשמית נמנתה גם ספרד עם הארצות הנייטראליות, ואולם השגריר האמריקאי שם לא גילה שום רצון לעסוק בבעית ההצלה.⁶⁷ עם היות הועד מופיע כמוסד רשמי עליון של ממשלת ארצות-הברית, לא הוקצב לו תקציב יאה לפעולתו, והיה נאלץ לקבל תמיכות כספיות מאת מוסדות-עזרה יהודיים, ורק בכוח תמיכות אלו פעל מה שפעל. בשנת 1944 הגיע תקציבו לסכום 12 מיליון דולר, ולשם זה קיבל מקופת הממשלה, מ"קרן רוזוולט המיוחדת לשעת חירום" מיליון אחד, ומועד-העזרה היהודי המאוחד באמריקה, מה"ג'וינט" 8-9 מיליון דולאר, ואת השאר המציאו מוסדות-עזרה אחרים, יהודיים ולא-יהודיים. המאזן הכללי של הועד מראה, כי באמצעותו הועברו לאירופה 20 מיליון דולאר לצרכי עזרה והצלה שונים. בזה השתתפו: ה"ג'וינט" — בסכום 15 מיליון, ועד-ההצלה של הרבנים באמריקה — בסכום מיליון אחד, הקונגרס היהודי העולמי — כ־300 אלף דולאר וכו' וכו'.⁶⁸

ביותר נתגלו כל אזלת-ידינו של הועד הזה וכל קלות-הראש בגישתם של יוזמיו רמי המעלה למפעל-ההצלה בענין „הנמל החפשי לפליטים“, שהוקם וקיים בפורט אוסוויגו, בתחומי ניו-יורק. ענין זה ראוי להארה מיוחדת. אחת ההצעות היעילות והמעשיות ביותר להצלת היהודים, שהובאה ע"י דוברי המצפון האנושי לפני דעת-הקהל באמריקה, היתה — פתיחת „נמלים חפשיים“, בהם ירוכוזו לתקופת המלחמה ניצולים רבים מתוך גיא-ההריגה אשר באירופה. הצעה זו נתקבלה באהדה רבה ע"י אותם החוגים שדרשו להקים מפעל-ההצלה רב-היקף, ויליאם גרין, נשיא פדרצית-העבודה באמריקה, הודיע עוד בוועידת הפדראציה באוקטובר 1943: „אנו תומכים ללא סייג בתכנית זו של נמלים חפשיים להצלת הפליטים. אנו דורשים מהנשיא רוזוולט, לפתוח בארצנו נמלים חפשיים כאלה מיד, בטרם יהיה מאוחר להציל“.⁶⁹ פיליפ מורי, נשיא „סי-איי-א" ניסח כך את דרישתו: „ההצעה

⁶⁷ ייון-אבלעטער, ניו-יורק, מרץ-אפריל 1945, ע' 263.

⁶⁸ „צוקונפט“, דצמבר 1945, ע' 263.

⁶⁹ ראה: „פאקטן און מיינונגען“, חודש-ביולעטין פון פארשונגס-אינסטיטוט ביים יידישן ארבעטער-קאמיטעט, ניו-יארק, יוני 1944.

לפתיחת נמלים חפשיים בשביל אותם פליטים מאירופה של היטלר, שיש ביכולתם להגיע לחופי ארצנו, פירושה — להמציא עזרה דחופה וממשית למספר ניכר של קרבנות הפראות הנאצית. וסינטור וואגנר, מהמפלגה הדימוקראטית השולטת באמריקה, אשר בכל תקופת המלחמה הנאצית ביהודים נלחם בעוז וללא ליאות להצלתם, הכריז: „עם ביצוע התכנית של נמלים חפשיים, יינתן חיזוק רב לפנייתו של הנשיא רוזוולט אל העמים החפשיים באירופה, כי יפתחו את שערי ארצותיהם כדי לתת מקלט זמני לכל קרבנות הדיכוי“.

עם יסוד הוועד האמריקאי לפליטי המלחמה רבו הסיכויים להגשמתה של התכנית. ואמנם, ביום 30 במאי 1944, הצהיר הנשיא רוזוולט בוועידת עתונאים, כי הוא אינו מתנגד מבחינה עקרונית לענין הנמלים החפשיים, וביום 12 ביוני, שלח מנשר מיוחד לקונגרס האמריקאי לכבוד המאורע של פתיחת המחנה הראשון לאלף פליטים על אדמת אמריקה, בנמל אוסוויגו. ביום 6 באוגוסט היתה הפתיחה החגיגית של הנמל, בו רוכזו 982 פליטים, מהם 918 יהודים. הפליטים נתקבלו בברכה עלידי המיניסטר לענייני־פנים, איקס: „בשם ממשלת ארצות־הברית אני מקדם בברכה את בואכם למקום־המקלט הזמני, ואני תקוה, כי מקום־מקלט זה יפיג בהרבה את זכרונות הסבל, הרדיפות ואי־הסבלנות שהבאתם אתכם. — ארצות־הברית הגיעו למעמדן כרפובליקה גדולה וכמדינה דימוקראטית חזקה בכוח יחסי השלום והידידות הקיימים בין בני כל הגזעים והדתות שבתוכן. הנני מבטיח לכם, כי נשתדל להנעים את חייכם במחנה אוסוויגו עד קצה היכולת“.

ובמה נסתיימו כל הסיכויים המזהירים? אוסוויגו היתה הנמל החפשי היחידי לפליטים, וגם לנמל יחידי זה לא הובא עוד אף פליט נוסף אחד. כל יזמת ההצלה הנועות של ממשלת ארצות־הברית נצטמצמה למעשה במספר 918 פליטים יהודים. וגורלם ותנאי־חיהם של קומץ פליטים זה בנמל החפשי האמריקאי הסעירו כמה פעמים את דעת־הקהל באמריקה, כי הסידור רים בנמל החפשי היו כמו בבית־כלא לפושעים, ולא כמו בבית־מחסה לאנשים נרדפים ומעונים.